

Jaarboek

Zeister Kring 98

NATUUR- EN MILIEU- EDUCATIE
EXTRA IMPULS

Colofon

Dit jaarboek Zeister Kring 98 is een uitgave van de NCDO - duurzame wereld. Het geeft een overzicht van de eerste serie bijeenkomsten van de Zeister Kring, een initiatief van de interdepartementale stuurgroep NME - De Extra Impuls.

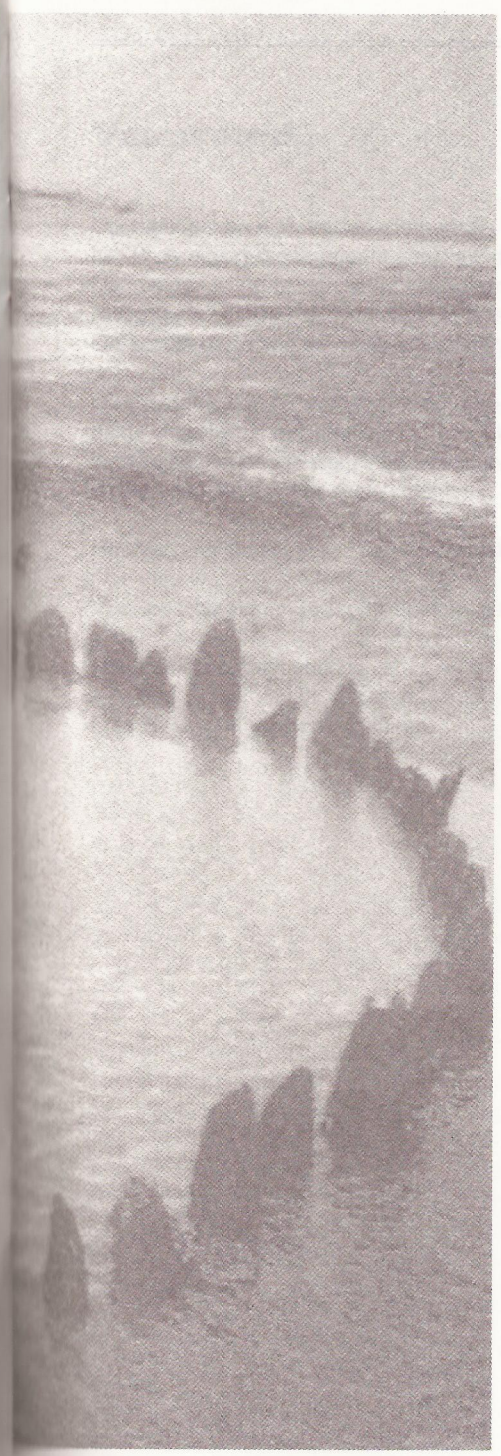
Organisatie en redactie:
Frits Hesselink (SME MilieuAdviseurs) en Harm Blanken (NovioConsult).

Journalistieke impressies:
Rob Daniels en Esther Krijgsman (De Nieuwe Lijn)

Vormgeving en drukwerk:
Janssen Print Nijmegen

Informatie en bestellen:
NovioConsult
Harm Blanken
Postbus 256
6500 AG NIJMEGEN
tel. 024 - 381 33 33
fax. 024 - 324 19 71
receptie@novioconsult.nl

Juli 1999

Inhoudsopgave

Voorwoord 5

Opzet Zeister Kring 7

NME en jonge kinderen - 7 april 11

NME in de wijk - 19 mei 15

NME en Lokale Agenda 21 - 15 juni 19

NME en jongeren - 1 september 25

Multiculturele aanpak van NME -
6 oktober 29

NME: nieuwe doelgroepen,
nieuwe markten? - 3 november 35

Mondiale aspecten van NME -
8 december 39

NME in het voortgezet onderwijs -
14 januari 43

Overzicht deelnemers Zeister Kring 98 47

Voorwoord

Op initiatief van de Interdepartementale Stuurgroep NME (natuur- en milieu-educatie) heeft het Programma-management van de Extra Impuls (NCDO) de Zeister Kring opgezet.
De Zeister Kring is een serie bijeenkomsten voor en door NME-professionals om regelmatig rond een thema, werkwijze of doelgroep ideeën en ervaringen uit te wisselen.
De eerste serie van acht bijeenkomsten vond plaats in 1998 (met uitloop in januari 1999).

Dit jaarboek Zeister Kring 98 biedt een terugblik op die bijeenkomsten door de journalistieke impressies te bundelen. In het inleidende hoofdstuk worden de uitgangspunten en werkwijze van de Zeister Kring beschreven. Het jaarboek besluit met een overzicht wie op welke bijeenkomst aanwezig was.

Het jaarboek wordt toegezonden aan alle deelnemers van de Zeister Kring 98.

Voor bestelwijze en meer informatie: zie colofon op pagina 2.

Namens de organisatie,

Frits Hesselink en Harm Blanken.

Opzet Zeister Kring

Aanleiding

Mede door de activiteiten en programma's uit de Extra Impuls is het NME-werkveld sterk en bij voortduring in ontwikkeling. Er vindt verbreding plaats naar nieuwe doelgroepen; nieuwe thema's dienen zich aan en de aanpak van het werk verandert ook. NME-organisaties professionaliseren zich en werken aan kwaliteitsverbetering van hun dienstverlening en producten.

Tot 1998 was er geen regelmatige ontmoetingsplaats voor NME-professionals om de opgedane ervaringen met elkaar te kunnen delen en van elkaar te kunnen leren. Dit tekort is in 1998 bevestigd door het onderzoek van SME MilieuAdviseurs: 'Strategische analyse kennismanagement'.

De Stuurgroep NME van de Extra Impuls heeft in deze lacune voorzien door de Zeister Kring in het leven te roepen in navolging van de beroemde literaire Muider Kring en studiekringen op diverse vakgebieden. De belangstelling was groot. De meeste bijeenkomsten waren overtekend.

Doel van de Zeister Kring

Doel van de Zeister Kring bijeenkomsten is: het bieden van de gelegenheid aan NME-professionals om regelmatig te netwerken, ideeën en ervaringen uit te wisselen en stimulansen te krijgen voor vernieuwing of kwaliteitsverbetering van hun werk. Het eigen leerproces van de deelnemers staat daarbij centraal.

Deelnemers

De Zeister Kring richt zich primair op professionals in de NME-sector, zowel op lokaal, provinciaal als landelijk niveau. Gebleken is dat ook anderen, 'aan de rand van de NME-sector' belangstelling hebben voor de Zeister Kring, afhankelijk van het thema. De inbreng vanuit een net iets andere invalshoek verhoogt de creativiteit en vernieuwing. Deelname wordt daarom niet beperkt tot NME'ers.
Door de wisselende onderwerpen is er iedere keer een nieuwe samenstelling van de groep. Na zes bijeenkomsten is er een balans opgemaakt:

- ruim 200 deelnemers in totaal
- circa dertig mensen die vaker dan 1 bijeenkomst zijn geweest
- 55% NME-professionals; 45% niet-NME-professionals

Zie ook de deelnemerslijst achterin dit jaarboek.

Inhoud

De inhoud sluit aan bij trends en ontwikkelingen in en 'nabij' het werkterrein van NME-organisaties. Per bijeenkomst staat een onderwerp centraal dat wordt uitgewerkt in een theoretisch en praktisch kader. De onderwerpen kunnen betrekking hebben op een vernieuwend thema (Lokale Agenda 21 bijvoorbeeld), op een nieuwe doelgroep (NME in een multiculturele samenleving) of op een vernieuwende aanpak (bijvoorbeeld marktgericht werken).

In 1998 zijn de eerste vier onderwerpen door de organisatie geselecteerd. Voor de overige vier bijeenkomsten is aan de

(potentiële) deelnemers gevraagd naar welke onderwerpen de meeste belangstelling uitging. Daarmee had de Zeister Kring in 1998 de volgende onderwerpen:

- NME en jonge kinderen
  7 april
- NME in de wijk
  19 mei
- NME en Lokale Agenda 21
  15 juni
- NME en jongeren
  1 september
- Multiculturele aanpak van NME
  6 oktober
- NME: nieuwe doelgroepen, nieuwe markten?
  3 november
- Mondiale aspecten van NME
  8 december
- NME in het voortgezet onderwijs
  14 januari

Didactisch concept

De Zeister Kring bijeenkomsten bieden de mogelijkheid voor de deelnemers om te leren. De bijeenkomst is voor een deelnemer geslaagd als die met een nieuw idee of inzicht naar huis gaat, een nieuw contactpersoon heeft leren kennen of tot de slotsom is gekomen dat dit onderwerp of deze doelgroep niets is voor zijn/haar organisatie.
Om die leerresultaten te bereiken heeft de organisatie gekozen voor een combinatie van luisteren naar experts en zelf na denken door de deelnemers.
De experts zijn uitgenodigd omdat ze specifieke ervaring en deskundigheid hebben op een bepaald vakgebied of omdat ze net een relevant project hebben afgerond of omdat ze bij een organisatie werken die voor het NME-veld relatief onbekend is.

In de loop van het jaar bleek echter de zelfreflectie van de deelnemers het meeste resultaat op te leveren. NME-professionals zitten met ervaringen en vragen uit hun eigen specifieke praktijk, die ze graag willen spiegelen aan die van collega's.
Om de programmering van de bijeenkomsten vorm en inhoud te geven is telkens bij de aanmelding gevraagd welke die specifieke vragen en ervaringen over het betreffende onderwerp waren. Deze informatie is gebruikt om de experts zich te laten voorbereiden, maar ook om de mede-deelnemers op de hoogte te stellen van elkaars vragen en ervaringen.
Met name in de tweede helft van het jaar heeft de organisatie gekozen voor werkvormen die de onderlinge uitwisseling meer mogelijk maakten: het uitvoeren van een korte opdracht; in kleine groepjes de eigen situatie bespreken; samen nadenken over de volgende vraag aan de experts, wat ga je nu zelf anders doen? enzovoort.

De afsluitende borrel bood gelegenheid om persoonlijk de mede-deelnemers of de experts aan te schieten om nog eens verder door te spreken over de eigen ervaringen en vragen en om de visitekaartjes uit te wisselen.

Evaluatie

Na iedere bijeenkomst zijn telkens vijf mensen gebeld om te horen of de Zeister Kring aan de verwachtingen had voldaan. Gevraagd werd naar de leerpunten, de organisatie, de gespreksleiding, de werkvormen en de algemene indruk. De resultaten van de evaluaties werden gebruikt voor verbetering van de opzet en werkwijze van de bijeenkomsten.

Publiciteit en verslaglegging

De deelnemers kregen binnen enkele weken na de bijeenkomst een reader toegezonden met daarin:

- een korte journalistieke impressie met de hoofdpunten van de bijeenkomst, gelardeerd met saillante quotes uit interviews met deelnemers (gebundeld in dit jaarboek)
- adressen, vragen en ervaringen van de deelnemers
- literatuursuggesties
- enkele artikelen.

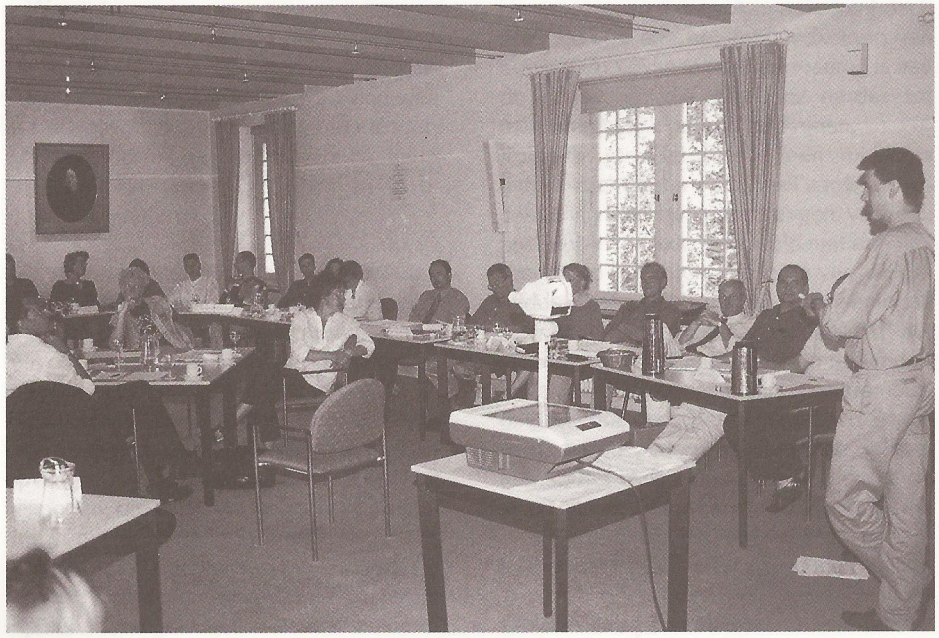
Daarnaast zijn artikelen verschenen in 't Kwartier, de nieuwsbrief van de Extra Impuls, in Podium, vakblad voor NME en stonden de aankondigingen en readers op de NME-internetsite: NME-Rotonde.

Plaats en tijd

Gekozen is voor herkenbaarheid en regelmaat: altijd in Slot Zeist, een plek met een professionele uitstraling en toch niet duur. Ook aanvangstijd (14.00 uur) en afsluiting (16.30 uur, gevolgd door borrel) waren altijd dezelfde.

Organisatie

De organisatie van de Zeister Kring 98 was in handen van Frits Hesselink (SME MilieuAdviseurs / Programma Professionalisering Extra Impuls) en Gerda Berkers en Harm Blanken (NovioConsult).

NME en jonge kinderen 7 april 1998

Onderwerp
Natuur- en milieu-educatie voor kinderen tot vier jaar in instellingen als kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Vanuit de instellingen voor kinderopvang is een groeiende vraag naar invoering van natuurbeleving en milieuzorg.

Experts
- Corina Berkenbosch - Consulentschap NME Flevoland, Lelystad
- Aafke Huisman - Bureau Link, Utrecht
- Jan Kersten - SOM, Nijmegen
- Mariet van de Leeuw - Kinderopvangcentrum Pipeloi, Wageningen

De aanleiding voor het thema van de eerste bijeenkomst van de Zeister Kring was het project 'Een groene start in de kinderopvang', dat in het kader van de Extra Impuls in de provincies Gelderland en Flevoland is uitgevoerd.

Aan de 'master-tafel' nemen deze middag vier mensen plaats. *Corina Berkenbosch,* werkzaam bij het Consulentschap NME Flevoland en mede-initiatiefneemster van het project 'Een groene start...'; *Aafke Huisman* van Bureau Link, een Utrechts organisatie-adviesbureau voor de kinderopvang; *Jan Kersten* van de SOM uit Nijmegen, die in het kader van het project drie cursussen aan leidsters uit de kinderopvang heeft gegeven; *Mariet van de Leeuw,* hoofd van kinderopvangcentrum Pipeloi in Wageningen en deelneemster aan één van die cursussen. Het gesprek cirkelt rondom de volgende vragen: waarom kiezen voor deze doelgroep, hoe pak je een dergelijk project aan en wat levert het op?

Een milieuvriendelijke generatie
Uit onderzoek is gebleken dat de meeste natuurbewuste volwassenen zelf op jonge leeftijd positieve ervaringen in de natuur hebben opgedaan. Die wetenschap alleen al verschafte Corina Berkenbosch genoeg motivatie om een paar jaar lang te blijven trekken aan de totstandkoming van het project 'Een groene start...'. Door kinderen op jonge leeftijd in contact te brengen met de natuur en hen daarvoor respect bij te brengen, leveren we volgens Berkenbosch een bijdrage aan het totstandkomen van een generatie die minder vervreemd is van de natuur en die daardoor eerder tot milieuvriendelijk gedrag zal komen.
Volgens Jan Kersten is een middagje natuur voor peuters een veel aardiger tijdpassering dan het doorbrengen van een paar uurtjes op een 'tegelveld met een hek eromheen', Kerstens definitie van de gemiddelde speelplaats bij voorzieningen voor kinderopvang. Bovendien blijkt het inbedden van natuurbeleving in de kinderopvang een vliegwiel te zijn voor teambuilding en het verhogen van de betrokkenheid van de ouders. Werken aan de toekomst, het welbehagen van de peuter, de kwaliteit van de opvang: het zijn drie sterke argumenten voor het inbedden van natuurbeleving en milieuzorg in de kinderopvang.

Ouders erbij betrekken
Toch gaat zoiets niet altijd van een leien dakje. Het kan ook aardig wat weerstand

oproepen. Je verstoppen achter bomen, eikels rapen, bessen plukken, regenwormen opgraven: het zijn activiteiten waarbij de gemiddelde peuter of kleuter tot achter de oren onder 'de natuur' komt te zitten. Ouders die zelf geen stap in een bos kunnen zetten zonder door hevige angstgevoelens overvallen te worden, die strakke opvattingen hebben over de hygiëne en/of hoge eisen stellen aan de smetteloosheid van kinderkleding, zullen hevig in verzet komen tegen zo'n dagelijkse portie natuurbeleving van hun nakomelingen. Vandaar ook de noodzaak om ouders vooraf goed te informeren en hen intensief bij zo'n verandering van aanpak te betrekken. Door aansluiting te zoeken bij de pedagogiek wordt natuurbeleving in de kinderopvang meer dan een gril en is het mogelijk ouders te overtuigen van de verrijking die het zowel voor peuters als leiding kan betekenen.

Het invoeren van natuurbeleving in de kinderopvang betekent namelijk meer dan zomaar een uurtje per dag met de kinderen naar buiten te trekken. "De zaak gaat helemaal om", zegt Mariet van de Leeuw. Door de activiteiten met kinderen voor een belangrijk deel naar buiten te verplaatsen (waar samen met ouders en medewerkers een tuin is aangelegd waar het grut in kan spelen als het niet regent) wordt natuur een geïntegreerd deel van de opvoeding, een constant aandachtspunt om kinderen te laten leren en hen respect bij te brengen voor de omgeving, voor anderen en voor zichzelf. Mariet van de Leeuw: "We doen dat onder meer door consequent in te gaan op hun ervaringen: de bloemblaadjes die ze mee naar binnen brengen, het spinnetje dat ze zien, de steentjes die ze in hun zak stoppen."
Ook de directe omgeving biedt heel wat aanknopingspunten: kikkerdril in de sloot, knutselen met natuurlijke (gevonden) materialen, noem maar op.
Het invoeren van natuurbeleving heeft grote gevolgen voor de leidsters. Het betekent een omwenteling in de methodieken die tot nu toe worden gebruikt. De deuren gaan open: niet alleen de buitendeuren, maar ook de deuren tussen de klassen. Er is veel meer sprake van samenwerking.
Er wordt een appèl op hen gedaan: zij moeten weer bijleren. Vandaar ook de noodzaak van deskundigheidsbevordering.

Tip 10 bij het invoeren van natuurbeleving en milieuzorg in organisaties voor kinderopvang

1. Zorg voor draagvlak: doe het met het hele team
2. Geef natuurbeleving een prominente plaats in het pedagogisch beleid
3. Betrek de ouders erbij (ouderavonden)
4. Leg relaties met kwaliteitszorg (energieverbruik, inkoop, verpakkingen)
5. Betrek kinderen bij dagelijkse handelingen in de buitenruimte
6. Vuistregel bij het inrichten van de buitenruimte: tegels eruit, wildgroei erin
7. Maak schaduwplekken voor in de zomer
8. Zorg dat je goed op de hoogte bent van de voorschriften wat betreft hygiëne (Over de tegenwerking door GG&GD doen nogal wat indianenverhalen de ronde)
9. Organiseer deskundigheidbevordering voor het team
10. Gebruik het feit dat je aan natuurbeleving en milieuzorg doet in de PR.

Natuur verrijkt

Het betasten van een braakbal, een stukje glibberig mos of een paddestoel door de vingers laten glijden. Voor de leidsters (en ouders) die de cursus van Jan Kersten volgden riep het meteen herinneringen aan vroeger op. De Natuur (met een hoofdletter) kan mensen emotioneren en in beweging zetten. Wat het oplevert? Om te beginnen gelukkige kinderen. Het is opvallend om te zien dat naarmate kinderen de ruimte krijgen ze elkaar minder op de nek zitten. Er vallen minder klappen, er wordt minder gekrijst. Een tweede winstpunt is dat het werk voor de leidsters prettiger wordt. Ze krijgen nieuwe impulsen, werken nauwer en vaker samen. Bijvoorbeeld bij het inrichten en onderhouden van de tuin. Maar het effect gaat verder dan het doorbreken van de fysieke grenzen: het komt ook de teambuilding zeer ten goede. Een derde winstpunt is een milieuvriendelijker bedrijfsvoering, iets wat ook in de PR van de instelling vruchten kan afwerpen.

De betrokkenheid van iedereen bij de school wordt verhoogd. Al is het alleen maar vanwege de vele beslissingen die genomen moeten worden. Kiezen we voor die milieuvriendelijke luier die vier cent per stuk duurder is? Zo ja, wat kunnen we dan niet meer doen? Wat doen we met harige huisdieren? Van de GG&GD mogen ze het gebouw niet in. Laten we kinderen dan knuffelen met een regenworm? Het blijkt te kunnen. Corina Berkenbosch: "Mijn zoontje zei laatst nadat hij een tijd een naaktslak had zitten krieuwelen. Volgens mij vindt ie 't lekker, mam."

Aafke Huisman - Met de kinderen naar buiten, de natuur naar binnen

Na een aantal jaren waarin de kinderopvang zich voornamelijk concentreerde op het in goede banen leiden van de spectaculaire groei, is de sector nu in een fase beland waarin de inhoudelijke verdieping en de pedagogische vernieuwing meer in de belangstelling komen te staan. Een belangrijke gedachte die daarbij steeds weer opduikt is volgens Aafke Huisman dat 'kinderen elkaar ontwikkelen'. "De leidster moet zo weinig mogelijk ingrijpen en niet 'op de kinderen gaan zitten'. Zij is er om de voorwaarden te scheppen zodat er interactie tussen kinderen kan plaatsvinden". Stoor kinderen zo weinig mogelijk, laat ze spelen en daardoor leren, zo zou deze pedagogische gedachte het beste kunnen worden samengevat. Een gevolg hiervan is een toenemende belangstelling voor wat kinderen binnen, maar vooral ook buiten het gebouw, aan nieuwe dingen kunnen beleven. In de natuur bijvoorbeeld. Aafke Huisman: "Naar mijn idee is de sector zeer gevoelig voor ideeën en concrete projecten op dit gebied, juist omdat alles nu nog in ontwikkeling is. In het jaar 2000 moeten alle kinderdagverblijven over een pedagogisch werkplan beschikken. Milieu en natuur zouden daar een belangrijke rol in kunnen spelen. Hier liggen kansen voor de NME."

Lydia Haafkens - Samenwerken

"In Amsterdam richtten we ons tot nu toe vooral op onderwijsinstellingen. De laatste tijd zijn we sterk bezig met de buitenschoolse educatie. Ontwikkelingen op dat gebied nemen een enorme vlucht. Hoewel we in Amsterdam al een aardig netwerk hebben opgebouwd, merkten wij dat de

provincie Flevoland al een stuk verder was. Dus hebben wij gebeld met de vraag of zij ervoor voelden ervaringen en kennis uit te wisselen. Dat gaan we vanaf nu regelmatig doen. Ook de Groep Natuur- en milieucommunicatie van de gemeente Utrecht is bij dit initiatief aangeschoven."

Douwe Jan Joustra, programma-manager Extra Impuls

"Leuk om te horen dat er in de praktijk van de kinderopvang optimaal gebruik wordt gemaakt van de speelruimte die er in de kinderopvang bestaat. Je kunt kinderen volstorten met kennis en met opvattingen. Je kunt er ook voor kiezen ze zelf van alles te laten ontdekken. Bij het integreren van natuurbeleving is respect een trefwoord; respect voor de ander, respect voor de omgeving. Voor de waarden-overdracht en de persoonlijkheidsvorming die binnen de kinderopvang plaatsvindt is dat een zeer waardevol gegeven. Ik vind het belangrijk dat NME'ers daarbij als intermediair kunnen optreden."

Natuur- en milieu-educatie in de wijk 19 mei 1998

Onderwerp

Moeten of kunnen NME-organisaties inspelen op de tendens tot wijkbeheer, waarvan in veel Nederlandse gemeenten sprake is. Biedt de wijkgerichte aanpak van natuur- en milieubeheer kansen voor natuur- en milieu-educatie?

Experts

- Frans van der Vaart - Wijkbeheer stadsdeel Centrum Gemeente Den Haag
- Ingrid Boerbank - afdeling NME Amsterdam-Noord
- José Plasmans - dienst Stadsbeheer Gemeente Den Haag
- Gerard van Jaarsveld - opbouwwerker, gemeente Breda

Aan de middentafel nemen deze middag de volgende personen plaats: *Frans van der Vaart,* betrokken bij het wijkbeheer in het stadsdeel Centrum van de gemeente Den Haag; *Ingrid Boerbank,* hoofd van de afdeling NME Amsterdam Noord; *José Plasmans* van de dienst Stadsbeheer van de gemeente Den Haag en *Gerard van Jaarsveld,* opbouwwerker in de wijk Heuvel in Breda. Het gesprek komt uiteindelijk neer op de vraag of je als NME'er wel een boodschap hebt (of hoort te hebben) aan het werken in de wijk en aan de sterke nadruk die daarbij als vanzelf komt te liggen op sociale processen. Leggen (luxe?) aspecten als natuur en educatie dan niet snel het loodje?

Succesfactoren NME-projecten in de wijk

1. Ze moeten vooral leuk zijn
2. Deelnemers moeten er 'rijker' van worden
3. Ze moeten bouwstenen leveren voor de toekomst
4. De leefbaarheid in de wijk moet er door worden vergroot
5. Betrokken partijen moeten alle toezeggingen nakomen

Overleven

Frans van der Vaart werpt de knuppel in het hoenderhok. Aan NME hebben ze 'in de wijk' geen boodschap, zo luidt zijn stelling. De gemiddelde bewoner van een Nederlandse volkswijk - of dat nu de Schilderswijk in Den Haag is of een armoedewijk in Rotterdam of Leiden - heeft een besteedbaar inkomen van 1100 gulden per maand. Overleven, de eindjes aan elkaar zien te knopen: dat is waar die mensen mee bezig zijn. Vlindertjes en bloemetjes zijn in zo'n geval bijzaak. De meeste van die mensen zul je niet makkelijk voor milieu-educatieve activiteiten weten te strikken, zo is zijn vermoeden, tenzij het

Faalfactoren NME-projecten in de wijk

1. Slecht luisteren
2. Onwil, tegenwerking bewoners
3. (Politiek) Onhaalbare doelen stellen
4. Afspraken niet nakomen
5. Te hoge ambities

helpt om problemen op te lossen. Als voorbeeld geeft hij de vervuilingsproblematiek in de Schilderswijk, die er soms uitziet alsof er een atoombom is ontploft. Iedereen dondert alles maar op straat. Om dat probleem terug te dringen zijn handhavingsteams ingezet die ook daadwerkelijk bekeuren. Per kwartaal schrijven ze wel zo'n 220 bonnen uit. Van der Vaart kan zich voorstellen dat de NME, in nauwe samenwerking met het opbouwwerk, een rol in de communicatie hierover kan vervullen.

Niet praten maar doen

Er klinkt al een licht gesis in de zaal. Natuur- en milieu-educatie wordt hier wat al te makkelijk op één hoop gegooid met natuur- en milieucommunicatie (NMC). Later in de discussie zal zich op dit punt dan ook een scheiding der geesten aftekenen.

De ervaring van Gerard van Jaarsveld staat in zekere zin haaks op die van Van der Vaart. Van Jaarsveld, in het opbouwwerk verzeild nadat hij zich als activist jarenlang (en met succes) had verzet tegen de komst van kruisraketten naar Nederland, is een man van de daad. Niet leuteren, maar doen, zo luidt zijn devies. Zijn ervaring is dat bewoners op allerlei thema's uit de NME zijn te organiseren, mits je die weet te vertalen naar hun eigen dagelijkse situatie in de wijk. Verkeersoverlast aangrijpen om dubbele beglazing (ook een remedie tegen lawaai) aan de orde te stellen. Zuinig omgaan met energie relateren aan de dunne portemonnee van mensen met een minimuminkomen. Ongefundeerd gekanker over de nutteloosheid van gescheiden vuilinzameling afstraffen met een gezellig maar leerzaam bezoek aan de stortplaats om daar met eigen ogen vast te stellen dat het vuil niet op één hoop wordt gegooid. Vervuiling in de wijk aangrijpen om mensen aan te zetten tot zelfbeheer. Als opbouwwerker ben je voortdurend bezig coalities te sluiten. De NME is in de ogen van Van Jaarsveld een natuurlijke partner, een contact dat hij bovendien goed kan gebruiken als ingang naar gemeentelijke instanties. Opnieuw gesis. De NME is toch wel meer dan dat?

NME in de wijk, waar denk je dan aan?

1. Natuurtuinprijs (ecologisch beheer)
2. Natuurpad
3. Dubbele beglazing
4. E-teams
5. Kinderactiviteiten (bijv. toneelproject met als leerelement milieuvriendelijk handelen)
6. Bewoners openbaar groen mee laten beheren
7. Themadagen in buurthuis over groen, waterbeheersing, afval e.d.
8. Karavaanactiviteiten - op straat in discussie gaan met bewoners over leefbaarheidsproblemen (+ faciliteiten ter beschikking stellen)
9. Vuilinzameling activiteiten organiseren, bezoek stortplaats
10. Excursie naar afvalverwerking (met discussie)

Vraaggericht werken

Voorbeelden uit de praktijk van José Plasmans en Ingrid Boerbank tonen aan dat deelnemen of bijdragen aan milieucommunicatieprojecten wel degelijk tot resultaat kan leiden. Met vallen en opstaan weliswaar, maar toch. Belangrijke leermomenten waren dat DE bewoner en DE wijk niet bestaan. Als NME'er argeloos de wijk intrekken met een ransel vol leuke projecten is volstrekt zinloos. Je moet leren luisteren (soms zelfs een dagdeel lang expliciete niet-NME-problemen aanhoren). Een vraaggerichte opstelling, klantgericht werken, niet je eigen aanbod centraal stellen maar zoeken hoe je educatieve aspecten kunt integreren in activiteiten die zich bewegen op het snijvlak van acties voor verbetering van de leefbaarheid en van natuur en milieu. Hoe je erachter komt wat er in de wijk speelt? Luisteren naar de mensen die zich met wijkbeheer bezighouden, praten met sleutelfiguren, eens een uurtje met de wijkagent meelopen.

Welke sleutelpersonen heb je nodig

- Winkeliers
- Imams
- Opbouwwerkers
- Wijkagenten
- Woningbouwverenigingen
- Buurtcomités
- Bewonersorganisaties
- (werkers van) Club- en buurthuizen

Als NME'er de wijk in?

Als NME'er moet je tegenwoordig je eigen budget bij elkaar scharrelen. Interne marketing wordt van steeds groter belang. Zelfs al kennen gemeenten een milieuparagraaf in de milieuplannen van stadsdelen of -districten, dan nog moet er gelobbyd worden om te zorgen dat dat ook zo blijft. Er moeten nieuwe paden worden ingeslagen, wellicht moet het werkterrein enigszins worden verlegd. Het zijn zomaar wat stellingen die over de tafel vliegen. Ho eens even, vinden sommigen in de zaal. Wat moet ik als NME'er met sociale processen? Wat voor types moeten wij wel worden: opbouwwerkers met een milieuportefeuille soms? Is het niet veel meer zo dat wij als deskundigen aan opbouw- of buurthuiswerkers een koffertje met instrumenten aanreiken als zij bij ons aankloppen voor advies? Bestaat NME bij gratie van het educatieve aspect of is de ontwikkeling naar een aanpak met meer nadruk op communicatie niet te stuiten? Argumenten voor die laatste ontwikkeling? Als NME'er houden we ons toch al steeds

Benodigde vaardigheden en kwaliteiten NME'er in de wijk

1. Klantgerichte opstelling
2. Vraaggericht kunnen werken
3. Communicatieve vaardigheden
4. Goed bewustzijn van plaats en rol NME
5. Flexibiliteit, veel gevoel voor humor
6. HBO 'mensopleiding'
7. Veel kennis van gedrag(sverandering)
8. Creatief, innovatief
9. Makelaar in contacten
10. Generalist, geen specialist

Tips voor activiteiten/acties in de wijk

- Houd de actie klein en overzichtelijk
- Geef hem een kop en een staart
- Zorg dat de actie succes in zich draagt
- Spreek een speerpunt af

meer bezig met het proces. We moeten uit onze schulp kruipen, contracten sluiten met partijen. En waar kan dat beter dan in de sfeer van het wijkbeheer, waar gemeenschappelijke doelstellingen voor het oprapen liggen? Milieucommunicatie biedt in veel situaties een voet tussen de deur. Waar ligt onze markt?; wie zijn wij en wat doen wij; is NME een tweedelijns activiteit? Het antwoord op deze vragen is bepalend voor de verdere ontwikkeling van NME in de toekomst. Groene onderwerpen kunnen, mits op een goede manier aan de orde gesteld binnen het wijkbeheer, als een trekker fungeren. "In groen kun je recreëren, het heeft belevingsaspecten." Meelopen in een communicatietraject kan het voorspel zijn van succesvolle educatieve activiteiten, zo leert de praktijk ook.
Als NME-organisatie moet je, samen met je bestuur of management, positie kiezen: Waar sta je voor, waar ga je voor?

Frans van der Vaart
"Goed bedoelende mensen die 'iets leuks willen doen' daar kunnen we geen kant mee uit. Wij hebben behoefte aan concrete projecten, die een bijdrage leveren aan het oplossen van wijkproblemen. Heldere, niet te hoog gegrepen doelstellingen. Een prachtig voorbeeld van hoe het niet moet vind ik de (stagnerende) gescheiden afvalinzameling in de oude stadswijken in Den Haag. Het komt niet van de grond en waar het wel lukt is het GFT van een abominabele kwaliteit. Ik heb voor de grap eens becijferd wat de kosten zijn: ik kwam toen op zo'n 5000 gulden per kilo GFT. Met dat geld zou je leuke dingen kunnen doen."

José Plasmans,
hoofd milieucommunicatie Den Haag
In ons werk ligt sinds een paar jaar een sterk accent op het bereiken van nieuwe doelgroepen. Wat ik geleerd heb is dat het inzetten van massamedia weinig impact heeft, maar dat je op het vlak van persoonlijke communicatie goede resultaten kunt behalen. Bovendien blijkt communicatie uit te kunnen monden in educatie. In de wijk Wateringseveld, een VINEX-lokatie, hebben we via een communicatieproject bewoners proberen aan te zetten tot milieuvriendelijk huishoudgedrag. Ze kregen daarover een handboek aangeboden. Dat leidde tot vragen over milieuvriendelijk tuinieren. Wij hebben toen een cursus ecologisch tuinieren samengesteld, waar tien procent van de bevolking aan heeft deelgenomen. Die cursus bieden we nu ook aan buurt- en clubhuizen aan. Zo zie je maar: communicatie kan een goede voedingsbodem voor educatie zijn.

NME en Lokale Agenda 21 15 juni 1998

Onderwerp
Hoe kunnen NME-organisaties aanhaken bij Lokale Agenda 21, oftewel duurzaamheidsbeleid op lokaal niveau. Zijn de onderwerpen waar natuur- en milieu-educatie zich mee bezighoudt, in te vlechten in de Lokale Agenda? Wat zijn de kansen?

Experts
- Kees Waagmeester - NCDO, Amsterdam
- Rob van Mierlo - COS West- en Midden-Brabant, Tilburg
- Theo Kuijpers - Lokale Agenda 21 Den Haag
- Frits van der Sluis - Afdeling NME, gemeente Leiden

Aan de middentafel nemen de volgende personen plaats: *Kees Waagmeester,* adjunct-directeur van het Nederlands Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, *Rob van Mierlo,* medewerker van het COS West- en Midden-Brabant te Tilburg en bovendien projectleider van het Tilburgse Extra Impuls-project 'Investeren in duurzame ontwikkeling' *Theo Kuijpers,* coördinator van de Lokale Agenda in Den Haag en organisator van de Masterclass Duurzaam Den Haag en *Frits van der Sluis* van de afdeling NME te Leiden.

Duurzame ontwikkeling
Volgens de Verenigde Naties betekent duurzame ontwikkeling een zodanige productie en consumptie dat mondiaal wordt voorzien in de behoeften van huidige generaties, zonder daarmee de behoeftenvoorziening van toekomstige generaties in gevaar te brengen. Dat vraagt om een wereldwijde afstemming van beleid. Hoe moeilijk dat is, blijkt bij elke conferentie waar wereldleiders na eindeloos gepraat slechts magere (of geen) resultaten aan de goegemeente kunnen presenteren. Vandaar de noodzaak om vooral ook op lokaal niveau aan duurzaamheid te werken. Op de internationale conferentie over milieu en ontwikkeling (Rio de Janeiro - 1992) werd een wereldwijd actieprogramma voor duurzame ontwikkeling in de 21ste eeuw vastgesteld: Agenda 21. De Lokale Agenda 21 (LA 21) is de uitwerking van dit programma naar plaatselijk niveau.

Lokale Agenda, wa's da?
Samen stap voor stap concreter. Dat is de belangrijkste les die Theo Kuijpers getrokken heeft na twee jaar coördinator te zijn geweest van de Lokale Agenda in Den Haag. Het zijn drie elementen voor succes, zonder dat hij het woord succes met hoofdletters zou durven schrijven. Mensen bij de Lokale Agenda 21 en bij duurzaamheid betrekken gaat heel langzaam, misschien ook wel omdat ze zich er niet echt veel bij kunnen voorstellen. Wordt het vertaald naar hun dagelijkse praktijk, dan ontstaat er al iets meer animo. Maar toch. "Voorlopig gebruiken we de term Lokale Agenda niet meer," vat Kuijpers samen. Frits van der Sluis ziet duurzaamheid als een NME-plus-thema. Het mondiale aspect wordt in NME teveel vergeten, meent hij. De vraag is: "Hoe kun je ver weg dichtbij halen. Ik zou het graag willen weten". Met die opmerking blijkt hij een algemeen levende vraag te verwoorden.

10 NME-achtige activiteiten die in LA 21 passen

- Nestkastjes timmeren
- Acties voor ecologisch geteelde bloembollen
- Volkstuinvereniging helpen die milieuvriendelijk wil tuinieren
- 'Trap eens vaker naar je baas' (project: fiets naar je werk)
- Acties voor 'duurzaam water'
- Ontwerp je eigen huis in je eigen wijk (COS-project Tilburg)
- Haal zelf het gft op in je wijk
- Zonneboilers
- Acties tegen een randweg (of juist voor, in sommige gevallen)
- Derde wereld festival
- Luieractie kinderdagverblijf

Lokale Agenda 21

In 1992 organiseerden de Verenigde Naties in Rio de Janeiro een conferentie over milieu en ontwikkeling, de zogenaamde UNCED-conferentie. Vrijwel alle landen van de wereld kwamen daar samen om afspraken te maken over milieu- en ontwikkelingsvraagstukken. Het resultaat van de bespreking was het opstellen van Agenda 21: een actieprogramma dat de duurzame ontwikkeling in de hele wereld moet bevorderen. Agenda 21 roept overheden, bedrijven en burgers op om zorgvuldig met het mondiale milieu om te springen en te streven naar een eerlijker verdeling van de welvaart tussen de landen in Noord en Zuid. Nederland was één van de 179 ondertekenaars ervan. Veel van de taken uit het actieprogramma zijn alleen uit te voeren als de lokale overheden er actief bij betrokken zijn. Daarom werd in Rio een dringend beroep gedaan op bestuurders overal ter wereld om uiterlijk in 1996 een lokaal plan voor duurzame ontwikkeling op te stellen. In samenspraak met burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven, omdat die bijdragen aan een breed maatschappelijk draagvlak voor de milieu- en ontwikkelingsproblematiek. Agenda 21 moest worden vertaald naar een lokale variant: de lokale Agenda 21. Het Ministerie van VROM gaf daar een extra stimulans aan met de subsidieregeling VOGM (Vervolg bijdrageregeling Ontwikkeling Gemeentelijk Milieubeleid), waarin het opstellen van een Lokale Agenda 21 als een van de kerntaken is opgenomen. In een aantal gemeenten zijn met de in Agenda 21 genoemde maatregelen al vorderingen gemaakt. Soms wordt de Lokale Agenda 21 niet opgevat als een actieprogramma op zich, maar veel meer als een instrument om het draagvlak voor bijvoorbeeld het milieubeleid te vergroten en de uitvoering van de milieumaatregelen te verbeteren.

Hoe, hoe, hoe?

Ook Kees Waagmeester erkent dat hoe het belangrijkste probleem is.
Ondanks het feit dat Nederland een lange traditie heeft met lokaal bestuur - de drie-

Wat leren?

- Leren leren
- Leren info te verzamelen
- Leren overleggen
- Leren onderhandelen
- Leren samen iets te maken

eenheid gemeente, provincie en rijk werd immers al in 1848 door Thorbecke in de Grondwet vastgelegd - blijkt het nog altijd moeilijk burgers tot directe participatie te bewegen. Hijzelf is niet echt een man van de praktijk maar beweegt zich in 'hogere sferen'. Zo heeft het NCDO een fonds LA21 voor lokale groepen die met activiteiten een verband willen aanbrengen tussen verschillende beleidsterreinen. Het NCDO onderhoudt ook een internet-site waar iedereen informatie kan ophalen over een 'lokale duurzaamheidsspiegel', een instrument waarmee lokale groepen het beleid van hun gemeente kunnen toetsen op duurzaamheidsaspecten en vergelijken met andere gemeenten.

www.ncdo.nl

Verwacht op de site van het NCDO geen kant en klaar instrument waarmee u onmiddellijk aan de slag kunt. U krijgt voornamelijk aanwijzingen hoe u zelf indicatoren kunt samenstellen. Een indicator wordt opgevat als een thermometer met een bepaalde waarde. Er zijn drie indicatoren uitgewerkt: energie, biodiversiteit en internationale samenwerking. Elke indicator bevat een vragenlijst waarmee 30 punten verdiend kunnen worden. In de toekomst wordt de site uitgebreid met andere indicatoren. Maar... zelfwerkzaamheid blijft het parool.

De belangrijkste verworvenheid van de Lokale Agenda is volgens Waagmeester dat er naar begrippen is gezocht die de **gezamenlijke** verantwoordelijkheid voor de wereld uitdrukken. Niet noord versus zuid, wij tegen zij, maar samen. Rob van Mierlo van het COS onderschrijft dat. Hij ziet mogelijkheden voor directe links van lokaal naar internationaal. Duurzaamheid is bijvoorbeeld een mooi thema om te introduceren in de jumelage. In Tilburg is daarvoor 'Habitat op de meetlat' ontwikkeld. Kenmerkend voor Lokale Agenda is de dialoog. "Je moet leren niet in producten maar in processen te denken," benadrukt van Mierlo: "je weet vooraf niet waar je uitkomt."

Lessen trekken

Wat voor lessen vallen er uit de praktijk van de Lokale Agenda te trekken?

Hoe het rendement te meten?

- Kwantitatief (10, 100 of 1000 nestkastjes? - 70 of 700 deelnemers)
- Is het netwerk uitgebreid
- Vordering duurzaamheidsdebat
- Duurzame ontwikkelingsmaatschappij opgericht?
- Is het milieuvriendelijk winkelen toegenomen?
- Zelf indicatoren opstellen en die meten

Dat je niet moet proberen met grote campagnes voor wereldvraagstukken mensen te betrekken. 'Word milieu-actief in je eigen wijk' werkt beter dan kom in actie voor het Amazone-gebied." Dat je doelgroepgericht moet werken. "Winkeliers moet je geen vogels laten tellen." Dat je moet terugschakelen van lokaal niveau naar nog dichter bij huis. Water- en energieverbruik bijvoorbeeld. Dat je maatwerk moet leveren en vervolgens, als je groepen bij elkaar hebt, tandje voor tandje naar een 'hoger niveau' moet schakelen. Dus: formuleer per doelgroep een stappenplan,

bijvoorbeeld van leefbaarheid naar duurzaamheid. Het Tilburgse project waarin huisvrouwen werden uitgenodigd om een eigen (duurzaam) huis te ontwikkelen in de eigen (duurzame) wijk is daarvan een mooi voorbeeld. (Info - COS West en Midden Brabant).

Is het allemaal kommer en kwel? Vormen belemmeringen de leidraad? Nee, er vallen ook positieve geluiden te melden. Wat te denken van de bewoners uit de Haagse Atjehstraat die het wel leuk leek om wat meer vogels in de straat te hebben en de vraag stelden: welke planten en bomen kunnen daarbij helpen? Het werd het begin van een project met Vogelbescherming, waarbij een relatie werd gelegd met de ecologische hoofdstructuur Den Haag. Ook het organiseren van 'Masterclasses' blijkt aan te spreken, getuige projecten in Tilburg en Den Haag, hoewel een dergelijke aanpak zich vooral richt op de 'elite': mensen die toch al maatschappelijk actief zijn. Door mensen met interesses voor verschillende beleidsgebieden uit te nodigen bieden masterclasses de mogelijkheid om diverse beleidsterreinen aan elkaar te knopen. Dat maakt dergelijke projecten wellicht subsidiabel in het kader van Lokale Agenda.
Ook het organiseren van festivals is een beproefde methode om voorlichting, educatie en activering te combineren. Mundial - dat tegenwoordig honderdduizenden bezoekers trekt, maar ooit ook als een klein festival is begonnen - verbindt ontwikkelingssamenwerking aan milieu- en duurzaamheidsvraagstukken.

Van leskistleverancier naar procesmanager

Vanuit concrete actie nieuwe perspectieven bieden aan groepen en die in dat ontwikkelingsproces intensief begeleiden. Het is een variant op een thema dat al in eerdere bijeenkomsten van de Zeister Kring ter sprake kwam. Klantgericht handelen, doelgroepgericht werken, niet in de producten maar in processen denken. Ook bij Lokale Agenda blijken die elementen weer van groot belang. De verschillende sprekers achter de tafel formuleren tips en uitgangspunten. Zoals... vanuit open situaties samen proberen er iets van te maken zonder vooraf de uitkomst van het proces al te zwaar te belasten met gewichtige doelstellingen. Aansluiten bij ontwikkelingen die al op gang zijn gekomen, gebruik maken van bestaande organisatorische verbanden: stedenbanden, vrouwenprojecten, wijkgroepen. Geloof in je missie en draag die uit. Bekijk of je bestaande projecten kunt verbreden door er andere beleidsgebieden bij te betrekken.

Welke vaardigheden zijn nodig?

- Kunnen netwerken
- Individuen en groepen kunnen stimuleren
- Coalities kunnen sluiten
- Dialoog kunnen voeren (en dat ook leuk vinden)
- Een indringende binding met NME
- Betrokkenheid
- Relatie kunnen leggen tussen duurzaamheid en dagelijkse dingen als energie- en/of watergebruik

Als dat lukt, maak dat dan ook zichtbaar. Maak gebruik van de positieve uitstraling die NME heeft. NME komt uit een onverdachte hoek, gaat over leuke dingen (planten - dieren) waar mensen vaak een emotionele band mee hebben. Buit dat voordeel uit.

En elke keer weer duikt de vraag op. Maar hoe? Ook aan het einde van deze bijeenkomst, wat programmamanager Douwe Jan Joustra tot een dagsluiting verleidt. "Het ontwikkelen van nieuwe initiatieven blijkt tamelijk moeilijk naast het uitvoeren van het dagelijkse werk en het beslag dat dat op iedereen legt. Op de afgelopen bijeenkomsten van de Zeister Kring beluister ik bij de deelnemers dat ze (nieuwe) zekerheden zoeken. 'Vertel ons precies hoe het anders moet. Op het gebied van duurzaamheid, van samenwerking met kinderdagverblijven, met opbouw- en sociaalcultureel werk.' Ik geloof niet dat dat kan. Die antwoorden zijn slechts lokaal te formuleren. Zoek de overeenkomsten met organisaties die op de NME lijken. Kijk naar de relaties met economie, met de multiculturele samenleving, met ontwikkelingen van maatschappelijk belang die in de aandacht staan. De samenleving verandert in een rap tempo. NME kan daar niet bij achterblijven, zoek de nieuwe vragen, zoals: 'hoe organiseer ik het leren over duurzaamheid'. Daarom: claim de ruimte die er is. Ontwikkel nieuwe initiatieven. Doe het nu."

Tilburg in 2009

In Tilburg ging enige tijd geleden een stedelijk debat van start met als thema 'Tilburg in 2009, idee in beeld'. In de startnotitie van dit project zegt het College van B&W een duurzame relatie te willen ontwikkelen tussen politiek en publiek. Een relatie die leidt tot een gezamenlijk gedragen visie over de stad danwel over bepaalde deelterreinen. Het was een open uitnodiging aan de burgers en aan bedrijven in de stad om mee te praten hoe de stad er over tien jaar uit moet zien. Rob van Mierlo: "Het Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (COS)organiseerde in dit verband een openbaar debat tussen het Tilburgse bedrijfsleven en een plaatselijke milieuwerkgroep. Het debat ging voornamelijk over ruimtelijke ontwikkeling, bedrijvigheid, verkeer/vervoer en energiebeheer. Uitgangspunt was om via confrontatie tot consensus te komen. Beide partijen kregen de mogelijkheid om via een video hun standpunt aan het publiek duidelijk te maken, waarna ze aan tafel de degens met elkaar kruisten. Het was een leerzame avond, vooral omdat bleek dat er niet alleen verschillen (uiteraard), maar ook veel gemeenschappelijke standpunten waren."

Zoek de verschillen

Duurzaamheid maakt een belangrijk onderdeel uit van de missie van het COS, die als volgt luidt: het COS hoopt met haar activiteiten een bijdrage te leveren aan het verminderen van armoede in landen van de Derde Wereld, aan een duurzame ontwikkeling van het leefmilieu en het bevorderen van democratie, de multiculturele samenleving en respect voor de mensenrechten. Dat is onze missie, het einddoel waarnaar we streven.
Het COS West- en Midden Brabant waar Rob van Mierlo werkt, haalt die doelstelling iets dichterbij huis: het probeert in de regio het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking te vergroten.

In het verleden onder meer door het organiseren van het jaarlijkse festival Mundial. Sinds daar honderdduizenden bezoekers op afkomen is voor het festival een aparte organisatie opgericht. Het COS verleent service, begeleidt en ondersteunt, coördineert samenwerkingsprojecten en stimuleert nieuwe initiatieven. De relatie van bovenstaande met NME? Zoek de overeenkomsten en de verschillen.

NME en Jongeren 1 september 1998

Onderwerp

Hoe kunnen NME-organisaties jongeren bereiken? Wie bedoelen we precies als we het over jongeren hebben? Zijn ze nog wel te organiseren? Wat zijn de ervaringen van landelijke jongerenorganisaties?

Experts

- Petra Belgraver - NJMO, Utrecht
- Vincent Mooren - Scouting Gelderland, Arnhem
- Peter van Heek - Nederlandse Jeugdgroep, Utrecht

Aan de binnenste tafel nemen de volgende personen plaats: *Petra Belgraver* van de Nationale Jongerenraad voor Milieu en Ontwikkeling, *Vincent Mooren* van Scouting Gelderland en *Peter van Heek* die werkzaam is bij de Nederlandse Jeugd Groep. Van de drie organisaties is de NJG wellicht de meest onbekende. "De Nederlandse Jeugd Groep (NJG) is de erfgenaam van de inmiddels opgeheven Raad voor Jeugdbeleid," legt Peter van Heek uit. "Begin 1997 is de NJG van start gegaan. De focus ligt op de aandacht die in Nederlands beleid (op de meest uiteenlopende terreinen) wordt besteed aan de jeugd. Jeugdzorg en jeugdhulpverlening zijn belangrijke aandachtsgebieden. Maar van minstens zo grote importantie vinden we de vijfentachtig procent jongeren met wie het goed gaat en voor wie - misschien juist wel daarom - amper beleid wordt ontwikkeld."
In de NJG zijn allerlei (jongeren-)organisaties vertegenwoordigd: van vakbondsjongeren en interculturele verenigingen tot religieuze organisaties. De structuur is eigenlijk het best met die van een brancheverenging te vergelijken. Belangenbehartiging is het belangrijkste doel, het opzetten en uitvoeren van projecten een goede tweede.

Wanted, jongeren

"De laatste jaren is er sprake van een hausse in de aandacht voor jongeren," stelt Petra Belgraver. "Iedereen wil er wat mee, wellicht ook onder invloed van ontwikkelingen als de Lokale Agenda 21 en de druk die wordt uitgeoefend door organisaties als de NMJO." Vincent Mooren wil voordat de discussie van start gaat graag wat meer duidelijkheid over wie we het eigenlijk hebben. "Wie zijn jongeren? Praten we over de leeftijdsgroep van 12 tot 28? Of hebben we het over jongeren tussen de 14 en 21?" Scouting Nederland maakt een onderscheid tussen de groep tot ongeveer 16, 17 jaar en de groep van 17 tot ongeveer 22 jaar. De jongere groepen worden intensiever begeleid. Op de vraag uit de zaal naar gezamenlijke kenmerken antwoordt Mooren: "Bijna alle jongeren zijn sterk zoekend naar een eigen weg maar hebben doorgaans ook sterke behoefte aan bescherming van 'de groep', aan een gemeenschappelijk kader. In de zoektocht naar de eigen identiteit is de ontmoeting met de ander een zeer belangrijk facet. Ik heb overigens niet de indruk dat NME-onderwerpen daarbij hoog op het prioriteitenlijstje staan, afgezien van die paar jongeren die vanuit zichzelf of vanwege hun opvoeding sterk bij natuur- en milieuvraagstukken betrokken zijn."

In de definitie van jongeren en het aanbrengen van een scheidslijn in de grote groep tussen 12 en 28 ligt voor Peter van Heek een duidelijke scheidslijn bij het 18e levensjaar. "Dan krijgt elke Nederlander stemrecht. In de praktijk blijkt dat jongeren van boven de 18 tot de meer gemotiveerden behoren. Bij ons zijn dat vaak de vrijwilligers. Jongeren van onder de 18 zie ik als een aparte groep. Hoe je met hen moet omgaan? Het belangrijkste lijkt mij dat je ze de kans moet geven zelf in te vullen wat ze willen. Dan zijn er wel degelijk kansen." Volgens Van Heek is het niet echt een tour de force om de jongeren te vinden, een klacht die veelvuldig geventileerd wordt door professionals die wel iets met jongeren willen, maar tot nu toe nooit met hen gewerkt hebben. "Hanggroepen bijvoorbeeld zijn kant en klare doelgroepen," meent Van Heek, "ze kennen elkaar, er is sprake van een vaste locatie, het enige wat ontbreekt is de activering." Volgens Petra Belgraver wordt er in de segmentatie van de doelgroep teveel nadruk gelegd op leeftijd. Volgens haar is een indeling naar interessegebieden, hoe divers ook, minstens zo effectief.

Verenigingsleven verdwenen?

Zijn jongeren nog wel geïnteresseerd om deel uit te maken van een groter geheel, van een vereniging? In Amsterdam West bijvoorbeeld blijken jeugdverenigingen nauwelijks meer te bestaan. Jongeren zijn daardoor bijna niet meer aan te spreken. Ze zijn verspreid. Hoe grijp je zo'n ongrijpbare groep in de kladden, vraagt een deelnemer zich vertwijfeld af.
Vincent Mooren begrijpt die wanhoop maar stelt toch ook vragen bij de veronderstelling dat de jeugd niets meer in verenigingsverband zou willen. Scouting Nederland groeit bijvoorbeeld nog steeds, misschien wel tegen de verdrukking in. Ook Peter van Heek hecht niet veel waarde aan de opvatting dat jongeren organisatie-schuw aan het worden zijn. "Het probleem is volgens mij dat veel organisaties niet op jongeren zijn ingericht. Te strakke regels, te weinig ruimte om eigen initiatief te ontplooien. In dat geval haken jongeren af." Dat verloop is trouwens een natuurlijk proces, stelt Petra Belgraver. "Oude verenigingen sterven af, nieuwe ontstaan." Ook zij gelooft dat jongeren nog wel degelijk lid van verenigingen willen worden (zie studentenorganisaties) maar zich niet meer per definitie voor lang willen binden. Hopgedrag komt veelvuldig voor.

Eerst plannen maken

Wat de mogelijkheden voor NME zijn om (georganiseerde of ongeorganiseerde) jongeren te benaderen? Petra Belgraver. "Je moet eerst voor jezelf helder krijgen óf je iets met jongeren wil, wát je met hen wil, en vooral ook waarom je dat wil. Ben je echt geïnteresseerd in de doelgroep. Of gaat het erom dat je hen het bestaande aanbod 'door de strot wil masseren'? Als je echt iets met ze wil, dan bereik je jongeren het best door met hen te gaan praten. Heb je een voorstel dat hen aanspreekt, of een uitdaging die ze willen aangaan, dan springt de vonk vanzelf over. Jongeren komen nogal eens negatief in het nieuws. Ga daarop in. Daag ze uit." Vincent Mooren: "Laat jongeren voorstellen doen om hun eigen omgeving te verbeteren. Geef ze een plek, een honk, een ontmoetingsplaats. Maar vooral, geef ze verantwoordelijkheid. Je zult dan merken dat ze het niet erg vinden om gecoached te worden door volwassenen, mits die in staat zijn om op de achtergrond te blijven."

Netwerken

Er ontspint zich een discussie hoe je zogenaamde ongeorganiseerde jongeren kunt benaderen. "De enige manier is door stomweg op hen af te stappen," zegt Petra Belgraver: "Bij de skatebaan, het basketbalveld, het concert in park of waar ze maar bij elkaar zijn." Een andere effectieve aanpak is om aan te sluiten bij activiteiten van anderen of samenwerking te zoeken met intermediairs. Die zijn te vinden in het onderwijs, in het sociaal cultureel werk, in het open jongerenwerk, in sportclubs, bibliotheken en jongerenorganisaties." Word organisator of begeleider van het proces. Probeer netwerken met elkaar in contact te brengen, zo luidt het advies van onder meer Vincent Mooren. Gespreksleider Frits Hesselink voegt daaraan een waarschuwing toe. "Je eigen ervaringen als jongere zijn irrelevant, omdat ze niet te vergelijken zijn met de ervaringen van jongeren van nu. Jongeren van nu hebben veel meer verantwoordelijkheid, ze hebben ontelbaar maar keuzemogelijkheden en totaal andere leefpatronen. Het is een groep die je op eigentijdse wijze moet aanspreken. En, omdat 'the medium' nog steeds 'the message ' is, zijn de nieuwe media daarbij heel belangrijk. Zoek daarom binnen je netwerk naar specialisten die je daarbij kunnen helpen."

Do's en dont's bij het benaderen van jongeren

Do's

1. Geef jongeren de kans de activiteit zelf in te vullen
2. Neem jongeren serieus
3. Ontwikkel het aanbod samen met jongeren
4. Zoek 'de vonk'
5. Laat het initiatief zoveel mogelijk bij de jongeren zelf
6. Neem contact op met intermediairs
7. Maak gebruik van de nieuwe media
8. Probeer 'spanning' in de activiteiten te brengen
9. Ontwerp een web site: NME en jongeren

Dont's

1. Niet top down werken
2. Maatwerk, algemene recepten werken niet
3. Steek niet teveel energie in de vraag hoe je jongeren kunt bereiken

Peter van Heek: Een survivaltocht is ook een vorm van natuurbeleving

"Wil je als NME-Centrum jongeren bereiken, dan zul je er op zijn minst iemand gedeeltelijk voor moeten vrijstellen of een paar vrijwilligers zover weten te krijgen dat ze er een apart project van maken," zo is de stellige overtuiging van Peter van Heek. "Eén van de belangrijkste elementen om jongeren te bewegen mee te doen aan activiteiten in de natuur is 'spanning'. Survival-runs, kanoën, liefst op wild water, in grotten en spleten afdalen, een nachtje onder een plastic afdakje in het bos en je eigen prak koken op een houtvuurtje. Volgens Peter van Heek zijn het dé ingrediënten voor een succesvol natuur-weekend. Zelf organiseert hij tweemaal per jaar een soort survival-tocht voor jongeren,

waarin dergelijke spannende activiteiten worden gecombineerd met nuttig werk als het vrijstellen van bomen, het plaatsen van nestkasten en dergelijke. Dat laatste geeft voldoende aanknopingspunten om met jongeren over natuur te praten. "Je moet zorgen voor een volledig programma," zegt Van Heek. "Ook de avonden moeten goed verzorgd zijn. Ik hecht er dan ook veel belang aan om de opzet van zo'n weekend met de jongeren zelf door te praten en ze voorstellen te laten doen om het te verbeteren. Samenwerking met jongerenorganisaties helpt ook om miskleunen in je programmering te voorkomen." Volgens Peter van Heek zijn jongeren wel degelijk te porren om iets op het gebied van natuur en milieu te ondernemen. De Nederlandse Jeugd Prijs, die dit jaar ook een categorie Natuur heeft, daagt jongeren uit om met voorstellen te komen hun eigen omgeving te verbeteren. Het accent ligt op zogenaamde 'struin- of doe-natuur'. Bekroonde plannen worden daadwerkelijk uitgevoerd. Meer informatie? Bezoek de site: www.jeugdgroep.nl/jeugdprijs

Wim Ruis, NME Breda: Zoek jongeren op in hun eigen buurt

Wim Ruis is projectmedewerker NME bij de gemeente Breda, waar NME ook steeds vaker wordt ingezet bij inspraakprocedures en het communicatiebeleid op het gebied van milieu. "NME in Breda is geen eiland," zegt Ruis, "integendeel, soms heb ik het gevoel dat we overspoeld worden." De afgelopen jaren heeft NME Breda aardig wat ervaring met de lokale jeugd opgedaan. Jongeren worden er meestal buurt- of wijkgericht benaderd. Ruis: "Met jongeren werken houdt in dat je moet openstaan voor vele onderwerpen. Natuur en milieu zijn geen thema's waar ze uit zichzelf mee voor de dag komen." Toch raken ze er wel degelijk door geboeid als je maar de goede invalshoek weet te vinden, zo is Ruis gebleken. Spektakelactiviteiten zijn echte trekkers. "Het afgelopen jaar hebben we bij de herindeling van een groot Bredaas park jongeren weten te mobiliseren in een grote opruimactie. De 'afvalpiraten' bouwden vlotten die ze gebruikten om de vele waterpartijen in het park schoon te maken. Er was ook een nachtelijk programma: vleermuizen en uilen bekijken. "Bij dat soort activiteiten werken we altijd intensief samen met derden," legt Wim Ruis uit. "Jongerenwerkers, buurtwerkers, mensen uit het onderwijs, de NJMO, volwassen buurtbewoners. Wij fungeren meer als initiator en begeleider van het proces." In het kader van jongerenparticipatie heeft de afgelopen zomer een ***jongerenbus*** *door Breda gereden, bemand door drie jongerenwerkers die wekenlang klachten, opmerkingen en suggesties noteerden op allerlei plekken waar jongeren samenscholen. "Daaraan hebben we een lijst gemotiveerde jongeren overgehouden, die we binnenkort voor een eerste keer bij elkaar halen." Op korte termijn staat er opnieuw een spektakelactiviteit op stapel. In een van de vele parken die Breda rijk is wordt een Fantasy Life Quest gehouden, een fantasierijk maar serieus spel waarin magische en ridderelementen een rol spelen, waarin altijd een robbertje gevochten wordt, en waaraan naar believen educatieve elementen toe te voegen zijn. Ruis: "we proberen om uit die eenmalige drukbezochte activiteiten vaste groepjes bij elkaar te krijgen. Dat is niet gemakkelijk, maar wel leuk en inspirerend."*

Multiculturele aanpak van NME 6 oktober 1998

Onderwerp

Hoe kunnen NME-organisaties contacten leggen met en programma's ontwikkelen voor de doelgroep tja, allochtonen, buitenlanders, nieuwe Nederlanders, migranten....? Alleen al uit de behoedzaamheid met het benoemen van de doelgroep mag blijken hoe gecompliceerd de situatie is. Veel van de deelnemers hebben ondanks verwoede pogingen hun centrum tot een afspiegeling van onze multiculturele samenleving te maken, de doelgroep nog maar nauwelijks weten te verleiden een NME-centrum te betreden. Maar ook in dierentuinen en bij milieu-acties is de doelgroep vaak sterk ondervertegenwoordigd of zelfs helemaal afwezig.

Experts

- Elly Vermaat - Brabantse Milieufederatie, Tilburg
- Mustafa El Filali - Wijkopbouworgaan Bos en Lommer, Amsterdam
- Steve Elbers - Stichting Vrijwilligersmanagement, Utrecht
- Germen Boelens - Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, Utrecht

Aan de middentafel nemen deze middag de volgende personen plaats: *Elly Vermaat,* werkzaam bij de Brabantse Milieufederatie en betrokken bij het project Leefbaarheid, natuur en milieu voor allochtonen; *Mustafa El Filali,* werkzaam bij Wijkopbouworgaan Bos en Lommer te Amsterdam en medeorganisator van veldstudies voor Marokkaanse kinderen en uitwisselingsprojecten met een veldstudiecentrum in Marokko; *Steve Elbers,* medewerker van de Stichting Vrijwilligersmanagement en medeorganisator van de Werkconferentie Migranten en Milieu; *Germen Boelens* van het Landelijk steunpunt Educatie Molukkers met een ruime ervaring in de Molukse gemeenschap. De mensen aan de binnenste tafel zijn ter zake kundig, want ervaren, maar minstens net zo leergierig als de rest van het deelnemersveld: ook voor hen is het vaak nog de vraag hoe migranten bij thema's als natuur en milieu te betrekken. Geen gesneden koek dus.

Allochtoon kader

Een vijftal jaren geleden kreeg de Brabantse MilieuFederatie de vraag voorgelegd om het milieu-aspect te verankeren in een programma dat werd samengesteld voor NT2. NT2 staat voor 'Nederlands als tweede taal', een onderdeel van de volwasseneneducatie (aan allochtonen). Het leidde tot een videofilm en een map die in de provincie werden verspreid. Tijdens pilotprojecten bleek het nodig een nadere invulling te geven aan het natuur- en milieu-aspect. Omdat het moeilijk bleek in de leerstof aansluiting te vinden bij de belevingswereld van allochtonen werd de vraag opgeworpen of migranten daaraan zelf invulling zouden kunnen geven. Dit leidde tot enthousiaste reacties bij migrantenorganisaties. Er kwam een kadertraining tot stand om allochtonen tot voorlichter op te leiden. Hoe je nieuwe Nederlanders het best bij NME kunt betrekken? Elly Vermaat: "De invalshoek die wij uiteindelijk hebben gekozen is om hele concrete projecten te organiseren. Zoals 'Steek je licht op', een project over

energiebesparing, dat zich vooral ook richt op het voordeel dat je daarmee kunt behalen."

De Stichting Vrijwilligersmanagement, een projectorganisatie die door het ministerie van VWS en door fondsen wordt gesubsidieerd, geeft vernieuwende impulsen aan de vrijwillige inzet van mensen. Het stimuleren van samenwerking tussen milieu- en migrantenorganisaties is één van de doelen. Eén van de resultaten is de samenwerking tussen de Turks/Marokkaanse welzijnsstichting Merhaba en Jongeren MilieuActief. Activiteiten waren onder andere een fietstocht door de Peel, het ophangen van nestkastjes en een actie rondom het gebruik van milieuvriendelijke verf. Er werden ook voorlichtingsprogramma's gemaakt voor bijvoorbeeld Marokkaanse vrouwen over zuinig water- en energiegebruik. Waarom het zo moeilijk is om allochtonen bij NME-thema's te betrekken? "Vaak wordt daarvoor een verklaring gezocht in de culturele verschillen, maar volgens mij zijn sociale en economische verschillen minstens zo belangrijk," meent Steve Elbers.

Kerstmis én Suikerfeest

Het steunpunt waar Germen Boelens werkt, ontwikkelt materialen en programma's op het gebied van intercultureel onderwijs op scholen waar Molukse kinderen en jongeren aanwezig zijn. Boelens: "Vanwege hun speciale positie in de Nederlandse samenleving zijn dat vaker bi-culturele dan multiculturele scholen. Hoofddoelstellingen zijn de emancipatie van het individu en van de groep. Daaraan wordt gewerkt door te proberen de acceptatie in de maatschappij te verbeteren, door het zelfbewustzijn van Molukse kinderen te stimuleren en hun schoolloopbaan te verbeteren." Mustafa El Filali is als opbouwwerker betrokken bij een groot aantal projecten die zijn gericht op de integratie van allochtone groepen in de Nederlandse samenleving. Zeven jaar geleden werd de noodklok geluid toen bleek dat Marokkaanse en Turkse ouders nauwelijks bij het onderwijs van hun kinderen betrokken waren. "Geen wonder, want de scholen waren bepaald geen multiculturele instellingen." legt Mustafa uit. "Zo werd bijvoorbeeld uitsluitend aandacht besteed aan christelijke feestdagen zoals Kerstmis en Pasen. Feesten die de meeste allochtone ouders betrekkelijk weinig zeggen. Onder meer door daarin de accenten te verleggen, door rekening te houden met de Ramadan en feesten als het Suikerfeest te vieren, is dat nu aanzienlijk verbeterd." Als migrantenwerker slaat Mustafa een brug tussen algemene instellingen en de migrantengemeenschap. Was het verhogen van de betrokkenheid bij het onderwijs een eerste thema, snel daarna volgde het verhogen van de politieke participatie. Inmiddels staat ook 'het milieu' op de agenda. Op de vraag naar een advies voor de vuist weg hoe migranten het best benaderd kunnen worden stelt Mustafa: "Apart. Ontwikkel eerst activiteiten voor de doelgroep zelf. Probeer draagvlak te vinden en zoek pas later aansluiting met activiteiten waar ook autochtonen aan deelnemen."

Zoek de publiciteit

Twee jaar geleden kwam in Bos en Lommer de vraag aan de orde hoe (jongere) migranten bij buurtbeheer zouden kunnen worden betrokken. "Een grotere tegenstelling dan tussen autochtone ouderen en allochtone jongeren is nauwelijks denkbaar," zegt Mustafa El Filali. "We hebben als uitgangspunt gekozen: begin bij het begin. Investeer in kinderen, breng hen liefde voor de natuur bij door activiteiten voor hen te organiseren. Betrek daar vervolgens de ouders bij en maak de winst die je boekt zichtbaar voor de buurt. Door erover in de krant te publiceren of door de stedelijke omroep te bewegen verslag van de activiteiten te doen. Van een bezoek dat een groep kinderen aan een veldstudiecentrum maakte, zond een Amsterdamse omroep een tv-verslag uit, dat, gezien de vele, soms zelfs jaloerse reacties die het opriep, goed werd bekeken.

Leeft het milieu bij migranten? Kun je ermee aankomen. Germen Boelens kan die vraag voor zover het de Molukse gemeenschap betreft positief beantwoorden. "Molukkers leven in hechte gemeenschappen en kennen een vergaderstructuur, waar deze thema's inderdaad aan de orde komen. Door Nederlands-Molukse groepen worden bijvoorbeeld verschillende waterprojecten in Molukse dorpen gefinancierd. Toch is er vaak sprake van miscommunicatie. Vanuit Nederland willen we in dat soort projecten altijd sterk sturen, vaak zonder goed te weten hoe er aan de andere kant van de wereld met natuur- en milieuvraagstukken wordt omgegaan. Die paternalistische instelling wordt niet (altijd) gewaardeerd."

Na het bekijken van de korte reportage die de Amsterdamse migrantenomroep maakte over de activiteit op het veldstudiecentrum wordt in groepjes uiteengegaan om te discussiëren over ieders motieven en doelstellingen om met migranten aan de slag te gaan. Het 'uitdragen van de boodschap', het overreden, bijdragen aan de integratie, het gevoel dat je wel moet, de wetenschap dat het een markt is, een manier om geld te verdienen, innovatie, continuïteit; het zijn zomaar wat 'highlights' uit die gesprekken. Maar er komen meer opmerkelijke en amusante zaken aan de orde. Bijvoorbeeld het typische verschil dat je bij het kiezen van een praktische benadering (de doelgroep moet er wat aan hebben) voor een NME-activiteit vaak op groententuintjes uitkomt als het om allochtone vrouwen gaat en voor autochtone

Succesfactoren

- Begin nooit over geveltuinen
- Ga niet van (Nederlandse) vanzelfsprekendheden uit
- Verdiep je in de achtergrond van de doelgroep
- Mik niet op verschillende culturen tegelijk
- Let op de sociale differentiatie binnen de doelgroep
- Heb respect voor elkaar
- Start niet blanco, bied een programma aan, maar stel dat wel ter discussie
- Beschouw migranten als normale burgers
- Ga op ze af, leg ze voor wat je wil, en laat ze meebepalen
- Benader sleutelfiguren
- Nut positieve voorbeelden uit (krant, tv)
- Kijk of je contacten in het 'thuisland' kunt leggen (veel migranten gaan in de vakantie terug naar huis) op het gebied van waterbeheer, afvalscheiding

vrouwen op het kweken van siergewassen (inclusief de in het najaar van 1998 onvermijdelijke pompoen). Maar ook de volgende stelling: als NME-organisaties voor alle doelgroepen in Nederland willen openstaan, horen allochtonen daar domweg bij. Er zijn steden in Nederland waar de bevolking al voor vijftig procent uit migranten bestaat. NME-centra kunnen daar niet omheen. Ze zullen die doelgroep binnen moeten halen, anders kunnen ze tent wel sluiten. Aan het gezeur dat 'het zo moeilijk is en dat niet wil lukken' moet een einde komen. Het is je markt. De roep om do's en don'ts bij het benaderen van migranten leidt tot een dozijn succesfactoren (zie kader).

Programmaontwikkeling

Stel dat je een dikke pot geld zou krijgen op voorwaarde dat je een programma voor allochtonen ontwikkelt. Wat voor NME-activiteiten zou je dan ontwikkelen voor respectievelijk een vluchtelingencentrum, een kinderboerderij, een 'zwarte school', een veldstudie-centrum of voor Lokale Agenda 21? Met deze vraag worden opnieuw vijf groepjes geformeerd, die later terugrapporteren. Opvallende overeenkomst is dat geen van de vijf groepen de in het vooruitzicht gestelde, goed gevulde pot met geld heeft uitgegeven. De discussies hebben zich toch meer gericht op het hoe, wat en waarom. Veeg- en ruimacties bij Lokale Agenda 21. Aansluiten bij de thuissituatie in het onderwijs met thema's als gezondheid, eten, feesten. Een tuintjesproject met aansluitend educatieve activiteiten (voeding /landbouw) voor vluchtelingen. Het aantrekken van allochtone medewerkers bij het NME- of het veldstudiecentrum. Het verbreden van het programma van de kinderboerderij naar informatie over gewoontes, gebruiken enz. van migrantengroepen. En passant wordt er goede raad geserveerd. Zoals:

- Maak gebruik van de stedelijke en provinciale steunpunten migrantenwerkers
- Breng het sociale netwerk in kaart
- Leg contact met sleutelfiguren, bijv. imams (Koran biedt vele aanknopingspunten, o.m. over zuinig zijn met water en andere grondstoffen)
- Zoek samenwerking
- Ga uit van wat allochtonen zelf willen

Epiloog

Douwe Jan Joustra, programma-manager van Extra Impuls besluit de dag met de vermanende woorden "Luister en huiver, vooral als je jezelf hoort. De kernboodschap van Extra Impuls is: werk vanuit een professionele instelling, dus klantgericht. Voor een pluriform klantenbestand hoor je een pluriform aanbod te ontwikkelen. Luisteren, leren en dan pas doen is in dat geval de logische volgorde. Denk goed na over je uitgangspunten. Wat wil je bereiken: identiteitsversterking van de doelgroep of wil je juist werken aan de acceptatie van verschillen? In de tussentijd? Leg contacten met de doelgroep, vraag wat zij willen en stel je faciliteiten beschikbaar."

Jumelage NME en Bouahmed?

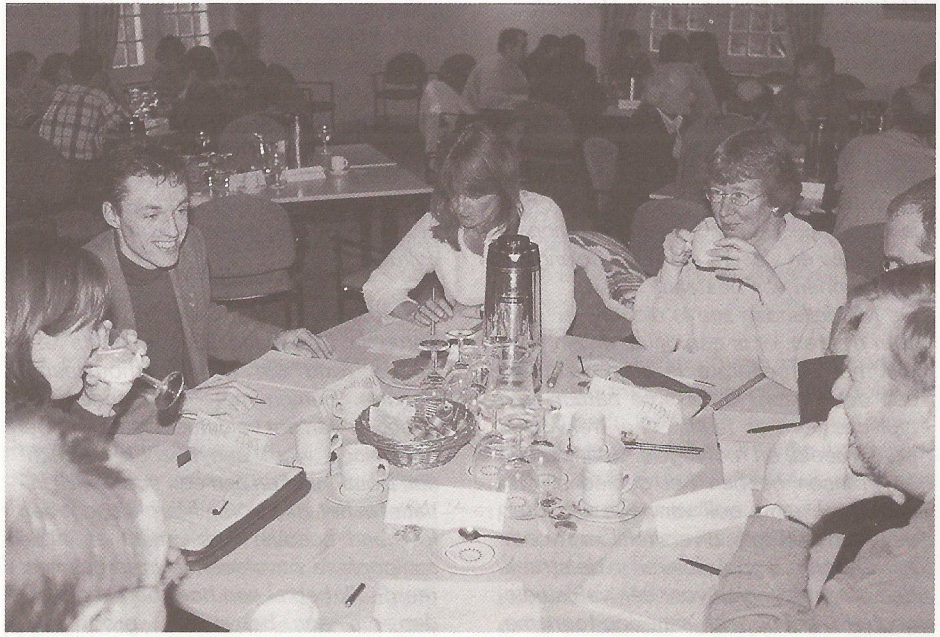
Het gebeurde een paar jaar geleden toen Mustafa El Filali in Tanger een conferentie bezocht over 'Migratie en Ontwikkeling'. Aan de andere zijde van de landengte ligt Bouahmed, een ontoegankelijke regio met kleine dorpjes, weinig infrastructuur, ongeschikt voor industriële ontwikkeling maar van een enorme landschappelijke schoonheid. Traditionele landbouw en visserij zijn er de belangrijkste bronnen van bestaan.
De Middellandse zee is dichtbij, er stromen rivieren, er is een delta, er zijn vlaktes, het Rifgebergte is altijd zichtbaar aan de horizon. Ongerepte natuur, een typische flora en fauna. Veel trekvogels bijvoorbeeld, en roofvogels. Spanjaarden en Fransen hebben het gebied al ontdekt, met name ook vanwege zijn interessante culturele diversiteit: er wonen zowel Berbers en Arabieren in de streek. Een prachtig gebied voor een veldstudiecentrum gekoppeld aan eco-toerisme, dacht Mustafa, en hij zette de eerste noties op papier van wat zo'n centrum zou kunnen betekenen. Niet alleen op het gebied van natuur- en milieu-educatie, maar ook op het gebied van integratie, een brugfunctie tussen de Nederlandse en Marokkaanse samenleving.

Impuls voor lokale economie

Een veldstudiecentrum in het dun bevolkte, arme gebied zou een cyclus van investeringen in de natuur op gang kunnen zetten, mede gefinancierd uit de opbrengsten van de exploitatie. Alle betrokken partijen zouden daar hun voordeel mee kunnen doen. Het bouwen en exploiteren van het centrum zou bijvoorbeeld een stevige impuls voor de lokale economie zijn. Het bezoek van groepen scholieren, studenten, vogelkijkers, natuurvorsers en eco-toeristen uit Nederland of andere Europese landen betekent echter niet alleen economische activiteit. Het biedt ook de mogelijkheid om met Marokkaanse onderwijsinstellingen uit de omgeving uitwisselingsprogramma's op te zetten. Dat kan bijdragen aan een beter begrip van elkaars achtergrond en cultuur.

Projectontwikkelaar gezocht

Terug in Nederland zond Mustafa een notitie rond die alom enthousiasme oogstte. Samen met onder andere de directeur van het veldstudiecentrum Boei en Heicop werd een bezoek gebracht aan Bouahmed en aan een soortgelijk initiatief in het zuiden van Marokko, dat een kwijnend bestaan leidt omdat er in de aanloopfase onvoldoende in is geïnvesteerd. "Ik heb al een boer bereid gevonden om een betrekkelijk groot stuk grond, eigenlijk een complete berg met een boerderijtje erop, voor dit initiatief ter beschikking te stellen. Alle elementen zijn er, het wachten is echter op een 'projectontwikkelaar', een persoon of een organisatie die de financiële middelen bij elkaar weet te krijgen en het project kan opstarten."
Het totstandkomen van een dergelijk initiatief zou ook een uitstralend effect kunnen hebben naar de Marokkaanse autoriteiten die zich aan natuurbeheer nog niet veel gelegen laten liggen. "Eén van de grootste problemen die ik tegenkom is om in Marokko uit te leggen wat een veldstudiecentrum eigenlijk is." Wie wil?

NME: Nieuwe doelgroepen, nieuwe markten?

3 november 1998

Onderwerp

De Extra Impuls is met name gericht op de buitenschoolse educatie. Dit is een bevestiging van de al langer bestaande toenadering van het NME-werkveld tot relatief nieuwe doelgroepen. Naast de behoefte om de NME-inhouden breder te verspreiden, liggen ook economische redenen aan deze toenadering ten grondslag: nieuwe doelgroepen leveren mogelijk nieuwe markten op, al dan niet door tussenkomst van subsidies.

Experts

- Ton Langelaan - Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, Hoofddorp.
- José Houweling - Stichting Reinwater, Amsterdam.
- Jan van der Heide - Natuur en Milieu Overijssel - Zwolle.
- Ernest van Hezik - Stichting Natural Step, Den Haag

Aan de middentafel nemen vier deskundigen plaats. *Ton Langelaan*, tot 2 november 1998 werkzaam als adviseur bij het Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, maar inmiddels gevestigd als zelfstandig adviseur/ondernemer. Ton was projectleider van het Extra-Impulsproject 'Ecoteams in bedrijven en eco-ondernemerschap' en geeft cursussen over marktgericht werken aan NME-organisaties.
Ook *José Houweling* van de Stichting Reinwater zit aan tafel. Met het project 'diffuse bronnen' richt deze stichting zich sterk op de diffuse maar omvangrijke groep kleine vervuilers van het oppervlaktewater. Daarbij valt onder meer te denken aan waterrecreanten zoals booteigenaars. *Jan van der Heide* van de Stichting Natuur en Milieu Overijssel heeft zich de afgelopen jaren intensief beziggehouden met het benaderen van nieuwe doelgroepen zoals verenigingen, agrariërs die 'groene campings' drijven en de recreanten die zo'n camping bezoeken. *Ernest van Hezik* tenslotte is werkzaam bij de Stichting Natural Step. Deze stichting is vanuit de Extra Impuls in de gelegenheid gesteld het natuurbesef bij bedrijven te vergroten. Voor die tijd was Van Hezik als sectormanager onderwijs werkzaam bij de voorloper van de Extra Impuls.

Richt je op de toekomst

Wat de eigen ervaringen van de mensen achter de tafel met nieuwe doelgroepen zijn? En wat zijn eventuele eerste aandachtspunten of tips? Ton Langelaan benadrukt hoe noodzakelijk het is te weten wat je zelf wilt voordat je nieuwe groepen probeert te benaderen. "Vergeet het verleden. Richt je op de toekomst." Ernest van Hezik, die de afgelopen jaren zeer actief is geweest met het leggen van contacten in het bedrijfsleven, stipt de noodzaak van simpele boodschappen aan. Het afleggen van vooroordelen is misschien minstens zo belangrijk. "Vroeger had ik de wereld verdeeld in good guys en bad guys en de jongens van de industrie en nijverheid hoorden uiteraard bij de laatste groep. Ik heb ontdekt dat dat een kunstmatige scheiding is en dat ook met het bedrijfsleven 'goed zaken valt te doen'."

Ter illustratie van het feit dat tot de nieuwe doelgroepen ook de 'traditionele tegenstanders' kunnen behoren, laat Jan van der Heide een vlaggetje rondgaan dat is uitgedeeld aan Schotse scholen die aan een milieubeheerprogramma hebben deelgenomen. Als sponsor prijkt British Petrol op het vaantje. "Waarom niet," zegt Van der Heide. "In het bedrijfsleven ligt veel kennis opgeslagen, ze maken milieuplannen en in bijna alle bedrijven is milieuzorg een vast onderdeel van de bedrijfsvoering geworden. Ook McDonalds heeft een milieuplan. Bedrijven zijn net mensen." Andere doelgroepen waar Jan van der Heide het afgelopen jaar mee te maken kreeg zijn 'biologische boeren' en agrariërs die actief zijn met natuurgerichte recreatie. Maar ook startende ondernemers en vrijwilligers waren groepen met wie voor het eerst contact werd gelegd. "Het afgelopen jaar hebben we ook senioren opgeleid tot milieu-adviseurs."

Continuïteit en werkgelegenheid

Op de vraag van gespreksleider Frits Hesselink waarom er binnen NME moet worden nagedacht over nieuwe doelgroepen antwoordt Jan van der Heide dat het eigenlijk verbazingwekkend is dat veel NME-centra zich nu pas met dit vraagstuk gaan bezighouden. "Je kunt niet eeuwig op hetzelfde doelgroepje blijven teren." "Je doet het voor de continuïteit van je bedrijf" voegt Ton Langelaan daar aan toe. Ernest van Hezik: "Hoe je het ook wendt of keert, de gesubsidieerde markt waar NME van afhankelijk is, is aan het aflopen. Wat er voor in de plaats komt, is op dit moment nog onduidelijk, maar vast staat dat eigen initiatief en marktgericht opereren daarbij belangrijke voorwaarden zullen zijn. Verder is het in elk bedrijf, dat ook op de lange termijn nog wil bestaan en werkgelegenheid wil bieden, absolute noodzaak om de markt te verkennen, nieuwe doel-/klanten groepen vast te stellen en die vervolgens te benaderen." Voor José Houweling ligt de zaak nog praktischer. "Wij willen schoner water. Iedereen kan daaraan bijdragen. We hebben daarbij nu gekozen voor het benaderen van een belangrijke groep kleine vervuilers, waar nog niet eerder een programma op is losgelaten. Tja, dat zal dan wel een nieuwe doelgroep heten."

Begripsverwarring

Markten, doelgroepen, opdrachtgevers. Wat is het verschil? Er ontspint zich een discussie over de verschillende (nieuwe) begrippen die deze middag over de tafel vliegen. Is de markt de plek waar je je doelstelling kunt verwezenlijken? Zijn de opdrachtgevers de markt? Of juist de doelgroepen die je via subsidies of bijdragen van de opdrachtgevers kunt benaderen? Iemand sist een in marketingland bekende slogan door de zaal: 'markten zijn mensen'. Op het moment dat het markt- en productgerichte taalgebruik haar te veel wordt, verzucht José Houweling. "Ik heb helemaal geen markt, ik heb een boodschap." Wat meteen de volgende vraag oproept. Kun je een ideële boodschap vermarkten?

USP'eetjes

De afgelopen jaren zijn nogal wat mensen een eigen (advies-)bureau op het gebied van NME of aanpalende terreinen begonnen. Allemaal mensen die hun eigen markt moesten definiëren, doelgroepen moesten benoemen en benaderen? Ook onder de deelnemers aan deze zesde Zeister Kring bevindt zich een aantal (startende) zelfstandigen. Wat zijn hun ervaringen? Ernest van Hezik is er benieuwd naar. Wat hij zelf het leukste aan de beginperiode vond was het formuleren van de missie van zijn bedrijf. "Mijn uitgangspunt was en is: ik ga voor een betere samenleving. Later kwam het edele handwerk dat voor elke starter geldt: een product ontwikkelen, dat uittesten en bijstellen, het voortdurend vernieuwen en het dan naar de doelgroep brengen." Het stomste dat Van Hezik ooit heeft gedaan? Hij hoeft er niet lang over na te denken. "Op een zaterdagochtend in een chique hotel voor tachtig leden van de Rotaryclub een lezing geven over Natural Step. Te veel mensen, te groot, te onbekend met dat publiek." Wat hij ervan heeft geleerd? "Om het klein te houden, om bij je boodschap te blijven en jezelf te zijn." José Houweling herkent dat: "Je moet eerlijk zijn over de belangen zijn waar je voor staat, én je moet onderkennen wat de belangen van de anderen zijn. Dan heb je een basis voor een dialoog. En een dialoog is doorgaans vruchtbaarder dan het eenzijdig oplepelen van je eigen verhaal." Het product is dus veranderd, concludeert Frits Hesselink: van 'vertellen hoe het moet' naar 'overleggen hoe je gezamenlijk iets kunt ontwikkelen'. Ton Langelaan onderschrijft dat. "Ik ben juist vertrokken bij het IMK omdat ik op een andere manier dan die organisatie mijn boodschap wil verkopen. Ik wil geen dingen meer doen of verkopen die een klant misschien wel graag wil, maar waarbij ik mijzelf moet verloochenen. Dat werkt niet. Uiteindelijk ga je dan op je bek." Unique Selling Points (oftewel USP's, nog zo'n marketingbegrip) zijn dus: jezelf zijn, je boodschap helder vertellen en de hoge deskundigheid op NME-gebied, vat gespreksleider nummer twee, Harm Blanken samen. "Daar zit de toegevoegde waarde."

Nieuwe markten ontdekken

Vervolgens wordt in groepjes - elk met een verschillende uitgangssituatie - gediscussieerd over de mogelijkheid om drie nieuwe kansrijke markten te benoemen, de sterke punten van de organisatie te inventariseren en de concurrentie in kaart te brengen. Wanneer het gesprek centraal hervat wordt, blijkt dat geen van de groepjes aan alle opdrachten heeft voldaan, maar dat er zeer zinnige discussies zijn gevoerd over onderwerpen als de sterkte-zwakte-analyse, het formuleren van een missie of over het verschil tussen opdrachtgever en doelgroep. Een gezamenlijke conclusie is dat er sprake was van een enorme creativiteit. Als de teugels even worden losgelaten, vliegen de leukste ideeën over tafel. Deze middag hebben veel daarvan een feestelijk tintje. De groep 'lokaal NME-centrum' ziet een nieuwe markt in een milieuspel voor bruiloften en partijen. De groep 'kinderboerderij' ziet commerciële en educatieve mogelijkheden in het organiseren van kinderverjaardagpartijtjes. Er is nagedacht over een landelijke felicitatiedienst met 'groene producten'... De volgende opdracht luidt om in groepjes product-markt-combinaties op te stellen en aan te geven waarom je die markt wil benaderen. Tijdens het terugrapporteren voegt Harm Blanken daar de vraag 'wat heb je geleerd' aan toe.

Reflectie

De antwoorden op die laatste vraag lopen sterk uiteen. Een korte opsomming. Het

belang van grondig te onderzoeken wat je klant precies wil. Het nut van het formuleren van een ideaalbeeld hoe je centrum /bedrijfje/organisatie er in de toekomst uitziet en van daaruit stap voor stap terug te redeneren naar de huidige situatie, zodat je een beeld krijgt van het stappenplan dat je moet doorlopen. Het leuke van visiegericht werken in tegenstelling tot de probleemgerichte aanpak. De noodzaak om niet alleen een afweging te maken van wat nieuwe doelgroepen je opleveren, maar ook goed na te gaan wat de (negatieve) effecten daarvan zijn voor de groepen die je nu al benadert en voor je huidige aanbod van activiteiten/producten. De noodzaak om, eventueel door derden, in kaart te laten brengen wat je imago is. Andere belangrijke items: het maken van een goed stappenplan, een goede voorbereiding op het acquisitiegesprek (acquireren is net solliciteren).

Wed eens op een ander paard

Douwe Jan Joustra, programmamanager van Extra Impuls, rondt de middag af: "We moeten onze calvinistische instelling overstijgen, bijvoorbeeld dat je geen vlaggetje van een oliemaatschappij zou mogen accepteren. Marktgericht werken betekent dat we ons meer ondernemend moeten opstellen. Impliciet betekent dit dat we meer risico's moeten durven nemen, want risico nemen is immers de essentie van ondernemerschap. Durf eens wat uit te proberen en ergens in te stappen waarvan niet bij voorbaat al vaststaat wat het eindresultaat is. Je zult zien dat het meevalt en dat je er wel uit komt. Geloof in je eigen kwaliteiten, want dat is de sleutel tot succes. Laat je niet leiden door de angst dat NME zal verdwijnen. Dat is niet zo, het belang dat er aan wordt toegekend is daarvoor veel te groot. Wél is het zo dat het geld in de toekomst zal toestromen naar die partijen die in de praktijk hebben bewezen een nieuwe aanpak te hebben gevonden, nieuwe groepen te hebben benaderd, een nieuwe identiteit te hebben ontwikkeld. Mijn advies: wed niet altijd op hetzelfde paard, wed ook eens op iets anders."

Mondiale aspecten van NME 8 december 1998

Onderwerp

Wat voor gevolgen heeft de notie van globalisering ('de wereld is een dorp') voor de inhoud en de organisatie van natuur- en milieu-educatie? Wat kan NME leren van ontwikkelingseducatie en andersom? Hoe kunnen internationale uitwisselingsprogramma's (fysiek en virtueel ...) iets toevoegen aan NME? Kun je of moet je mondiale aspecten inbedden in zoveel mogelijk relevante NME-producten of moet je de mondialisering apart programmeren?

Experts

- Rob Vereijken - MEC Midden-Brabant, Tilburg
- Ellen Meijer - Holland World Youth, Utrecht
- Piet Feld - LSO, Amsterdam
- Frans Welman - Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam

Aan de middentafel zitten vier deskundigen: *Rob Vereijken* vertegenwoordigt het MEC Midden-Brabant, dat in het kader van de Extra Impuls een 'avontuurlijke watertocht' voor kinderen ontwierp - onderdeel van het 'Festival Mundial in de klas'. Daarnaast werkt het MEC samen met het COS in Midden-Brabant aan een onderwijsproject dat jaarlijks een land en een thema centraal stelt. *Ellen Meijer* werkt bij Holland World Youth, dat uitwisselingsprogramma's van drie maanden organiseert voor Nederlandse en Afrikaanse jongeren. *Piet Feld* is aangeschoven namens het Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie (LSO), dat onder andere met het instrument 'Global Stepping Stones' NME en ontwikkelingseducatie sterker probeert te koppelen. *Frans Welman* van het Tropenmuseum, tenslotte, vertelt over de op dit moment lopende tentoonstelling Mens en Milieu en over de wegen die het museum bewandelt om NME en ontwikkelingseducatie met elkaar te verbinden.

NME kent geen grenzen

Wat komen de vier tegen binnen hun projecten? En waar houdt NME op en begint duurzame ontwikkeling? Alle vier zijn ze het erover eens dat de grens tussen NME en mondiale problemen niet duidelijk te trekken is. En dat de eigen leefomgeving steeds het uitgangspunt moet zijn. Rob Vereijken: "Vanuit de NME-hoek probeer je mensen bewust te maken van hun omgeving. Dan stap je al snel over de grens van je eigen stad heen. Alles loopt in elkaar over." Het ingrijpen in ecosystemen kun je heel goed bekijken in het licht van verdelingsvraagstukken, vindt ook Piet Feld. "In Nederland heeft één op de drie mensen een auto. Mag aan de andere kant van de wereld de rijkdom van het regenwoud worden gebruikt om hetzelfde te bereiken? In feite is ontwikkelingseducatie het inkleuren van NME-vraagstukken met een mondiaal perspectief, waardoor je meer recht doet aan de werkelijkheid.

Zelf laten ontdekken

Niet te snel het woord duurzaamheid laten vallen, dat schrikt maar af. En niet te veel sturen, maar zelf laten ontdekken, is de filosofie van Holland World Youth. Ellen Meijer: "Bij ons project trekken zeven jon-

geren uit Nederland en zeven uit Afrika, allemaal tussen de 17 en 21 jaar, een schooljaar lang intensief met elkaar op en bestuderen samen thema's als afvalverwerking, werk, vrije tijd, ondernemerschap. Thema's die ze zelf uitkiezen, omdat ze dan ook aansluiten bij hun eigen interesses. Ze houden elkaar een spiegel voor en worden zich er zo van bewust dat we met elkaar verantwoordelijk zijn voor de toekomst. Dat samen ontdekken, maakt hen ook enthousiast om er over te vertellen - bijvoorbeeld op andere scholen."

Ook het Tropenmuseum zoekt de verbinding tussen NME en mondiale aspecten in eerste instantie in het oproepen van een sfeer, en probeert jongeren aan te spreken in hun eigen taal. Frans Welman: "In de tentoonstelling Mens en Milieu staat de mens centraal, maar willen we tegelijkertijd laten zien dat die niet op een eilandje leeft. We brengen de eco-systemen zo beeldend mogelijk tot leven, om de nieuwsgierigheid te prikkelen. Daarna komt de verdieping." Je moet prikkelen, vindt hij. Daarom werd ook een blad bij de tentoonstelling gemaakt dat gaat over hennep en avonturen, en dat een discotheek vergelijkt met een ecosysteem.

Aansluiten bij lifestyle

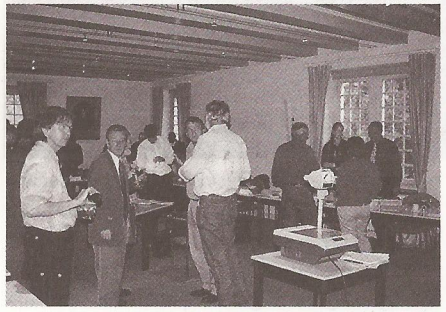
In workshops wordt verder gepraat over samenwerking, uitwisseling, educatieve werkvormen en NME en mondiale cultuur. Een geïntegreerde aanpak van NME, waarmee - dat zijn vrijwel alle aanwezigen met elkaar eens - jongeren het best bereikt worden, is moeilijk te realiseren. Zo luidt een van de conclusies. De schoolvakken werpen immers grenzen op. De projecten die het meest tot de verbeelding spreken, sluiten echter nauw aan bij de 'lifestyle' van jongeren. Mooi voorbeeld is het 'footprint' project - een Canadees initiatief dat onder andere is opgepakt door het Groningse Van Hall-instituut. Jongeren onderzoeken met omrekeningsfactoren op hoeveel vierkante kilometer ze leven, en leggen de gegevens vast. Hoe verschilt dat van de ecologische voetafdruk van iemand in een ander land? Er zou veel meer vakoverstijgend gewerkt moeten worden, is de conclusie.
En hoe belangrijk is fysiek contact eigenlijk? Moet een land bezocht worden om de verschillen te onderzoeken of volstaat ook een internetcontact of het schrijven van brieven? Er wordt op de bijeenkomst veel hardop gebrainstormd. Waarom niet de al bestaande ecologische voetafdruk gebruiken bij stedenbandprojecten? En moet NME en mondiale educatie het huidige vrijblijvende karakter behouden of dwingender worden?

Speelse elementen

Leefbaarheid en duurzaamheid aan elkaar koppelen is essentieel als je mondiale problemen in NME wilt verwerken, is de conclusie. Duurzaamheid is op zichzelf te abstract, maar aan vrijwel ieder lokaal leefbaarheidsproject is een mondiale dimensie te geven. Ook het spreken en verstaan van de taal van je doelgroep is belangrijk. Kijken wat er leeft bij je klanten, nieuwe media gebruiken, speelse elementen toevoegen. Om uiteindelijk de eigen bevlogenheid over te brengen, mensen te raken en een vonk te laten overspringen. De deelnemers aan de activiteiten zelf, hun creativiteit, ervaringen en ideeën zijn daarbij een belangrijke schakel, net als het aanbieden van heel concrete activiteiten.

Rijk Scheer, stichting Ecokids Gouda

*"Om kinderen te stimuleren zich spelenderwijs in te zetten voor hun omgeving en iets te leren over de derde wereld, hebben wij het Ecokids-programma opgezet. Kinderen van acht tot twaalf jaar komen daarin elke week bij elkaar, soms 15 keer, soms een heel jaar, en werken samen aan een betere leefomgeving. Ze verbeteren bijvoorbeeld een parkje of een klein natuurgebied, kiezen de schoonste straat of doen een straatspel over kinderarbeid in Peru. In een aantal ontwikkelingslanden zijn vergelijkbare clubs opgezet, en daarmee wisselen ze hun ervaringen uit.
Compleet met een 'paspoort' van zichzelf, met foto's, tekeningen en brieven, om elkaar een beetje te leren kennen. Daarnaast hebben we een leskist ontwikkeld over voedingsgewoonten hier en daar. De clubs zijn ontstaan uit de boerderijclubs op kinderboerderijen. Voor een deel worden ze daar georganiseerd en begeleid, voor een deel door het club- en buurthuiswerk. Wij als stichting ondersteunen organisaties die zo'n programma willen opzetten en bemiddelen bij het vinden van een partner in een ontwikkelingsland. Daar zijn trouwens best een aantal voorwaarden aan verbonden: het project moet gericht zijn op continuïteit, goed georganiseerd zijn en er moet een beroepskracht werken. In Gouda, Amsterdam en Den Haag loopt het project met succes, in sommige plaatsen bestaan ook groepen die de uitwisseling achterwege laten. In het kader van de Extra Impuls hebben we nu geld gekregen om Ecokids-plus op te zetten voor de groep van 12-14 jaar. Daar willen we het initiatief veel meer bij de jongeren zelf leggen."*

Heleen van Praag, Milieudienst Midden-Holland

"Waar beginnen mondiale aspecten en eindigt NME? Dat is een vraag waar ik in mijn werk vaak tegenaan loop. Wanneer je mondiale aspecten bij NME betrekt, wordt het meteen heel groot, gaat het over rechtvaardigheid, duurzaamheid en democratie. Terwijl wij als Milieudienst juist zoeken naar heel concrete, praktische aanknopingspunten. We zijn heel actief in het voortgezet onderwijs, maar mondiale vorming stond tot voor kort niet zo hoog op onze prioriteitenlijst. Vanuit de gemeente werd steeds meer de nadruk gelegd op projecten dicht bij huis, zoals afvalinzameling. Inmiddels is de blik verbreed, en ontwikkelen we, samen met het COS, een docentennascholing bij 'This is a Journey' - een project over duurzame ontwikkeling. De bijbehorende leskoffer hebben we al een paar jaar in huis, maar we hebben er nog niet zoveel mee gedaan. Nu gaan we er actief mee de boer op. Het prettige van 'This is a Journey' is dat het al een geïntegreerd project is. Zelf een geïntegreerd pakket ontwikkelen is voor ons bijna niet mogelijk. Ik denk dat bij het integreren van mondiale aspecten bestaande projecten het uitgangspunt moeten zijn. Dat vraagt

wel om meer toenadering tussen NME-organisaties en organisaties op het gebied van duurzame ontwikkeling. Wat mij betreft, kunnen die laatsten veel actiever zijn. Zij hebben immers die expertise in huis, weten welke koppelingen er eventueel te maken zijn naar NME. Blijft staan dat ik me afvraag of je wel steeds expliciet het mondiale aspect mee moet nemen.
Kunnen leerlingen dat nog wel bevatten of schiet je over je doel heen? Misschien moeten die aspecten juist heel terloops in het materiaal verweven worden."

NME in het voortgezet onderwijs 14 januari 1999

Onderwerp
Voor veel NME-organisaties is, na het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs één van de belangrijkste of in ieder geval gewenste doelgroepen. Het aanbieden van aansprekende activiteiten levert regelmatig ad-hoc successen op, maar het structureel inbouwen van NME in scholen blijkt geen eenvoudige opgave.
Daarnaast is het onderwijs voortdurend in ontwikkeling. De invoering van de basisvorming is nog niet afgerond of de tweede fase of het studiehuis komt er al weer aan. Welke kansen bieden deze nieuwe ontwikkelingen? Welke kansen zijn er voor NME vanuit ondersteunende organisaties? Wat is de meerwaarde van een NME-organisatie voor een school? Wat kun je als NME-instelling, wat moet je kunnen? Welke vragen hebben je klanten (de scholen zelf of je bestuur)? Hebben VO-scholen geld over voor 'NME van buiten'?

Experts
- Heleen van Praag - Milieudienst Midden-Holland, Gouda
- Bert Frings - MEC Nijmegen
- Bram Jansen - Lerarenopleiding Biologie Universiteit Groningen
- Harry Frantzen - Frantzen, Reehorst en Van Rossem, Nijmegen

De 'masters' van deze middag waren *Heleen van Praag,* werkzaam bij de Milieudienst Midden-Holland; *Bert Frings,* manager van het Milieu Educatie Centrum Nijmegen maar zeer binnenkort ook startend met een eigen adviespraktijk; *Bram Jansen* van de Lerarenopleiding Biologie van de Rijksuniversiteit Groningen en *Harry Frantzen,* oorspronkelijk afkomstig uit het onderwijs maar sinds een aantal jaren werkzaam bij adviesbureau Frantzen, Reehorst en Van Rossem.

Wat heb je met NME?
Frits Hesselink van SME MilieuAdviseurs voelde de vier deskundigen aan de tand over hun betrokkenheid bij NME. Bram Jansen probeert zowel in zijn werk als daarnaast zoveel mogelijk tijd voor NME vrij te maken. Hij beschouwt zichzelf als sterk persoonlijk betrokken bij de natuur, waar hij veel inspiratie opdoet. Tijdens zijn werk viel het hem op dat er zo weinig contact tussen biologiedocenten bestond, wat er automatisch toe leidde dat zowel in didactisch als inhoudelijk opzicht op veel verschillende plekken het wiel werd (her-) uitgevonden. Om docenten met elkaar in contact te brengen en om kennis en expertise uit te wisselen, ontwikkelde hij begin jaren negentig het NME-netwerk. Dit resulteerde onder meer in het netwerkproject NME-studiehuis, voor scholen die vakoverstijgend iets met NME willen doen. De betrokkenheid van Heleen van Praag bij NME komt veel meer voort uit maatschappelijke bevlogenheid. Zij voelt zichzelf niet zozeer een groene, als wel een sociale bioloog. Bewustwording en gedragsverandering ziet zij als de belangrijkste manier om een betere wereld te realiseren. Zij kan daarmee prima uit de voeten bij haar werkgever, de MilieuDienst Midden-Holland, die op vier manieren bij het voortgezet onderwijs betrokken is. Nascholing (inclusief excursies), het net-

werk milieucoördinatoren, een uitleen- en infoservice en de milieufietstochten, een succesnummer dat elk jaar herhaald wordt en waaraan de laatste keer zo'n 2500 scholieren deelnamen. De fietstocht voerde hen langs allerlei bedrijven, instellingen en organisaties in en rondom Gouda, die op één of andere manier bij de regionale afvalverwerking betrokken zijn: inzamelen, scheiding, vervoeren, hergebruik, historie (museum) enzovoort. "Zo'n dagje 'fietsend leren' levert een belangrijke bijdrage aan bewustwording," is de stellige overtuiging van Heleen van Praag.

Meer aandacht vakoverstijgende projecten

Of de integratie tussen NME en Voortgezet Onderwijs goed geregeld is, zo luidt de vraag aan Harry Frantzen. "De afgelopen tien jaar is er veel gebeurd in dat opzicht," antwoordt de voormalige docent. "In het begin van de jaren tachtig werd er wel eens een enkel NME-lesje gegeven, anno 1999 is NME verankerd in leerplannen. Toch kan het altijd beter." Waar we meer aandacht aan zouden moeten besteden? "Me dunkt aan de ondersteuning van vakoverstijgende projecten," luidt het antwoord. Lange tijd was de Osse school waar Frantzen les gaf de enige in de regio die iets aan NME deed. Zo werd hij vanzelf 'specialist' en maakte na verloop van tijd de overstap naar een eigen adviespraktijk. Tegenwoordig is hij interim sectordirecteur op een VO-school in Nieuwegein waar in de derde klassen VWO/HAVO het project Codename Future loopt. Daarnaast is hij betrokken bij diverse NME-projecten.

Projectonderwijs

Bert Frings beschouwt zichzelf meer als onderwijs- dan NME-man. Als fanatiek aanhanger van projectonderwijs gooide hij als docent aardrijkskunde in het verleden nog wel eens een lichaamsdeel stevig tegen de kribbe. Nu hoeft dat niet meer. "Maar ik doe nog wel steeds projectonderwijs. Het enige verschil is dat ik vroeger een raddraaier was en nu specialist ben. Het kan verkeren." NME is voor Frings een middel om kinderen te leren keuzes te maken in de samenleving. Acht jaar was hij coördinator van het MEC in Nijmegen dat onderwijsinstellingen nascholing, individuele schoolbegeleiding en milieuzorg biedt. Onderwijsvernieuwing opgehangen aan NME-momenten, daarover gaat Frings binnenkort zelfstandig adviseren. Belangrijke producten van het MEC: een overzicht van criteria waaraan je een 'duurzame school' kunt herkennen, en een 'typologie van de NME-school', waarin zes verschillende stadia worden onderscheiden.

Basisvorming

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen waarover NME'ers geïnformeerd moeten zijn voordat zij contact leggen een VO-school, is de vraag die Frits Hesselink aan het forum voorlegt. Basisvorming en studiehuis, luidt het eenduidige antwoord. Degene die zich in het hoe en wat van de basisvorming wil verdiepen kan het best de eindtermen opvragen bij de stichting Leerplan Ontwikkeling, is een eerste advies. Er bestaan overigens ook leuke publicaties over de vaardigheden die leerlingen moeten opdoen.
Een richtlijn die Bert Frings iedereen wil meegeven die door een VO-school wordt benaderd: vraag door totdat je precies weet wat de vraag is. Stuur nooit zomaar materiaal op. Vraag naar de toepassing, de samenhang, het vakoverstijgende aspect. Ga pas in op de vraag in als je zeker weet wat de bedoeling is. En dan nog: confronteer scholen nooit met een kant en klaar pakket. Voor de meeste docenten is een pakket pas echt af als ze er 'zelf een plasje overheen gedaan hebben' of wanneer ze zoveel keuzemogelijkheden hebben dat het lijkt alsof ze toch zelf het pakket hebben samengesteld.

"De meeste scholen zijn nog niet toegekomen aan het opzetten van vakoverstijgende projecten. Dat is een tijdrovende operatie. Ik kan me voorstellen dat scholen best bereid zijn om het opzetten en het begeleiden daarvan integraal uit te besteden," veronderstelt Harry Frantzen. Hij ziet kansen voor NME: er is budget. Het begeleiden van leerlingen bij studieprofielwerkstukken, het aanbieden van achtergrondinformatie over duurzame ontwikkeling, fungeren als regionale bronnenbank, het coachen van leerlingen en docenten bij vakoverstijgende projecten: het zijn belangrijke ingangen in het voortgezet onderwijs.

Studiehuis

De reden voor het maken van een studiehuis is volgens Bert Frings in twee zinnen samen te vatten. 'Teveel universitaire studenten floppen omdat ze niet zijn zelfstandig kunnen studeren. Leer ze dat al in het voortgezet onderwijs.' Voor docenten betekent het studiehuis een grote omslag: van docentgestuurd naar leerlinggestuurd onderwijs. Op dit moment is nog slechts een vijfde van de scholen er mee bezig. De overige tachtig procent begint er volgend schooljaar mee en dan nog zal het drie jaar duren voordat de omslag in de volle breedte gaat spelen. Ruim tijd voor die NME-instituten die iets met het VO willen, om zich erop voor te bereiden. Het beste uitgangspunt volgens de deskundigen is om in een vroeg stadium contacten met scholen aan te knopen. Leidend principe voor de gesprekken: laat de scholen formuleren waar ze behoefte aan hebben. Zoek naar de sleutelfiguren. Gevraagd naar goede raad geven de 'masters' de volgende adviezen:

Inventariseer eerst de pijnpunten en interesses

- Stap af van je eigen boodschap, zoek naar wat je kunt bieden.
- Werk vanuit eigen deskundigheid en kennis. Neem het VO serieus. Investeer er in.
- Scholen hebben belang bij transferpunten. Laat weten dat je er bent en wat je kunt.

Van productaanbieder naar procesbegeleider

Er wordt in vijf groepen uiteengegaan die zich buigen over de vragen: hoe zijn rol en positie van het NME-centrum nu; hoe moet die positie in de 21e eeuw zijn; wat moet je daarvoor doen? Na een geanimeerde, professionele discussie blijkt tijdens de rapportage dat er door de verschillende groepen in ongeveer dezelfde richting is gedacht. Belangrijkste functies die men ziet voor NME-centra: die van bronnenbank (regiokennis), wegwijzer

doorgeefluik (intermediair), (NME-)netwerkfacilitator, vaardighedenadviseur, gesprekspartner bij onderwijsvernieuwing... De tendens die zich aftekent: van productaanbieder naar procesbegeleider. Om al die rollen waar te kunnen maken is voor NME-centra een stevige (tijds-)investering nodig om de noodzakelijke kennis op te doen en een netwerk op te bouwen. Belangrijke tips die in de afsluiting nog over tafel vliegen:

- Lever nooit een kant en klaar product maar halffabrikaten, bijvoorbeeld een draaiboek.
- Werk nooit met individuen maar altijd met een groep en zorg dat er draagvlak is bij het management
- Een vraag is zelden wat ei lijkt. Vraag door tot je precies weet wat er van je verlangd wordt.
- Een vraag om een product kan uitmonden in de vraag om een proces te begeleiden.
- Zoek de school op. Ga er naar toe om je diensten aan te bieden.
- Lever maatwerk.
- Werk klantgericht.

Professionaliseringstraject

Douwe Jan Joustra, tegen wil en dank specialist in dagafsluitingen, wijst de aanwezigen in zijn slotwoord op de mogelijkheid gebruik te maken van het 'programma professionalisering'. Maar liefst vier ton zit er in dit potje dat voor allerlei vormen van professionalisering bedoeld is: van individuele cursussen tot extern advies of gezamenlijke trajecten om nieuwe beleidsstrategieën te ontwikkelen. "Benut dat, het geld is er."

De twee minuten persoonlijke reflectie leiden tot het ontboezemen van twee persoonlijke voornemens. Eén deelnemer heeft zich voorgenomen beter te luisteren naar scholen en in plaats van (half) productgericht in de toekomst meer vraaggericht te gaan werken. Een ander wil het komende jaar meer menskracht vrijmaken om onderwijsinstellingen te benaderen maar zou graag uitgezocht zien wat de succes- en faalfactoren zijn van NME-producten en -processen. Waarvan acte.

Overzicht deelnemers Zeister Kring 98